

רשומות

הצעות חוק

ה מ מ ש ל ה

9 במרץ 2026

1936

כ' באדר התשפ"ו

עמוד

הצעת חוק הירושה (תיקון מס' 23), התשפ"ו-2026 1150

הצעת חוק הירושה (תיקון מס' 23), התשפ"ו-2026

1. הוספת סעיף 1א בחוק הירושה, התשכ"ה-1965¹ (להלן – החוק העיקרי), אחרי סעיף 1 יבוא:

"הגדרות 1א. בחוק זה –

"חובות המוריש" – חובות שהמוריש היה חייב בהם ערב מותו ולא התבטלו במותו;

"חובות העיזבון" – ההוצאות והחובות המפורטים בסעיף 104(1) עד (4);

"חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי" – חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי, התשע"ח-2018²;

"חוק יחסי ממון" – חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973³;

ד ב ר י ה ס ב ר

כלכל, ניתן לציין בתמצית כי הוועדה המליצה על כמה תיקונים ותוספות לחוק; לחלקם של תיקונים אלה תהיה השפעה מהותית על הדין הקיים וחלק אחר של התיקונים המוצעים נועד לשפר את ההסדרים הקיימים או להשלים חוסרים בהם, בין השאר לאור המסקנות שהוסקו מהפעלתם לאורך השנים. המלצות אלה נכללו בחלק הירושה בהצעת חוק דיני ממונות, שלא נחקקה.

הצעת החוק המוצעת כעת כוללת כמה המלצות מרכזיות של ועדת הירושה, בשינויים מסוימים, וכן תיקונים נוספים המתחייבים משינויי העיתים, ונוסף על כך התאמות טכניות נדרשות לתיקוני חקיקה ערכניים.

בשנת 2021 פורסם תזכיר חוק הירושה להערות הציבור. התקבלו מאות הערות מעשרות גורמים, ובהם לשכת עורכי הדין, נציגי אקדמיה, לשכת רואי החשבון, הנהלת בתי המשפט, הסיוע המשפטי ועורכי דין מהמגזר הפרטי. נוסף על כך נכתבו כמה מאמרים חשובים בידי אנשי אקדמיה בנושאים שבהם עסק תזכיר החוק. לנוכח ריבוי ההערות והפרסומים, התקיימו דיונים נוספים עם נציגי הגורמים המעירים. כמו כן התקיים במשרד המשפטים ביום כ"ד באייר התשפ"ג (15 במאי 2023) יום עיון בהשתתפות אנשי אקדמיה המומחים בדיני הירושה והמשפחה, נציגי לשכת עורכי הדין ומומחים ובעלי עניין נוספים שעוסקים בתחום. דיונים אלה נדרשו בשים לב לשנים הרבות שחלפו מאז המליצה ועדת הירושה את המלצותיה, ותכליתם הייתה לבחון את ההמלצות בראי חלוף הזמן. בעקבות אותם דיונים הוחלט על שינויים נוספים. החוק המוצע כולל גם את התוצר של עבודה זו.

סעיף 1 בחוק הירושה לא נחקק סעיף הגדרות. מוצע להוסיף סעיף הגדרות לחוק שכולל כמה הגדרות שחוזרות בחוק הירושה וכן לצורך התמצאות בחוק, בדומה למקובל בחקיקה מודרנית.

כללי הצעת חוק זו מבקשת להחיל תיקונים משמעותיים לחוק הירושה, התשכ"ה-1965 (להלן – חוק הירושה או החוק). ההצעה כוללת תיקונים מהותיים רבים להוראות החוק הקיים, שנועדו להתאים את חוק הירושה למציאות החיים המשתנה ולהתפתחות המשפטית שחלה בשישים השנים האחרונות מאז חקיקתו. עם זאת, המבנה של החוק הקיים נשמר ועימו נשמרו גם חלק מהוראותיו המהותיות, אשר בהתאמות שונות נמצאו ראויות גם לתחולה עתידית.

בתחילת שנת 1999 מונתה ועדה שתפקידה היה להכין את חלק הירושה בהצעת חוק דיני ממונות, היא ועדת הירושה בראשותו של שופט בית המשפט העליון בדימוס יעקב טירקל. הוועדה הורכבה מתמהיל של משפטנים העוסקים בדיני ירושה: השופט דוד חשין, השופטת חנה בן-עמי, השופט יהושע גינפמן, פרופ' שמואל שילה, פרופ' פנחס שפמן, פרופ' אשר מעוז, פרופ' מיגל דויטש, עו"ד אליעזר שטיינלאוף, עו"ד עקיבא לקס, עו"ד טנה שפניץ שהוחלפה לאחר מכן על ידי עו"ד שרית דנה, ד"ר פרץ סגל, עו"ד שמואל צור, עו"ד שלמה שחר ועו"ד יוסי זילביגר. את הוועדה ריכז עו"ד ארז קמיניץ.

הוועדה התבקשה לבחון את ההסדרים של חוק הירושה הקיים, לתקן את הדרוש תיקון או להציע הסדרים חדשים, וזאת בהתאמת ההסדרים המוצעים למסגרת הכללית של הקוד האזרחי ההולך ומתגבש. במהלך שבע השנים של עבודת הוועדה נבחנו תיקונים אפשריים שונים, ולגבי הסדרים מסוימים נבחן לעומק גם המצב החקיקתי במדינות העולם. בחלק מהנושאים שנדונו במליאת הוועדה הופיעו לפניו נציגים של מגזרים שונים כדי לפרוש את טענותיהם. כמו כן התקבלו מדי פעם פניות של משפטנים העוסקים בתחום וחלקן הועלו לדין במליאתה.

¹ ס"ח התשכ"ה, עמ' 63; התשפ"ד, עמ' 1062.
² ס"ח התשע"ח, עמ' 310.
³ ס"ח התשל"ג, עמ' 267.

"חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות" – חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962;⁴
"חלק", מעיזבון – חלק יחסי מכלל נכסי העיזבון;

"ממנה", ו"ייפוי כוח מתמשך" – כהגדרתם בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות;
"מנה", בעיזבון –

(1) בירושה על פי צוואה – נכס, לרבות כספים, שמוריש ציווה אותו לזוכה בצוואה;

(2) בירושה על פי דין – מיטלטלין השייכים למשק הבית המשותף, דירת מגורים כאמור בסעיף 115 וכן חלקו של יורש בנכס מסוים;

"קרוב", של מוריש – כל אחד מהמנויים בסעיף 10(2);

"רשם לענייני ירושה" – כמשמעותו בסעיף 65א.

החלפת סעיף 3

2. במקום סעיף 3 לחוק העיקרי יבוא:

"כשרות בני אדם 3. כל אחד מאלה כשר לרשת את המוריש:

(1) מי שהיה בחיים במות המוריש;

ד ב ר י ה ס ב ר

לשים לב, כי המונח "קרוב", הכולל את ילדי המוריש והוריו, יכול מעתה גם את הילד המאומץ של המוריש או את הוריו המאמצים של המוריש וכן את קרוביהם; זאת לנוכח ביטול סעיף 16 לחוק הירושה, הקובע הוראות מיוחדות לעניין ירושה של ילד מאומץ (ראו גם דברי ההסבר להשמטת סעיף 16 לחוק הירושה). בהתאם לתיקון זה, דינו של ילד מאומץ יהיה זהה לזה של ילד ביולוגי. זאת לנוכח האמור בסעיף 16 לחוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981 (להלן – חוק אימוץ ילדים), כי אימוץ יוצר בין המאמץ למאומץ את אותן החובות והזכויות הקיימות בין הורים ובין ילדיהם, ומקנה למאמץ ביחס למאומץ את אותן הסמכויות הנתונות להורים ביחס לילדיהם (למעט חריגים המנויים בסעיף האמור).

מעבר להגדרות אלה, מאגד סעיף ההגדרות המוצע את ההגדרות הפזורות בחוק הירושה, בשינויי נוסח והתאמות.

סעיף 2 לפסקאות (1) ו(2)

סעיף 3 לחוק הירושה עניינו בכשרות בני אדם לרשת. ההוראות המוצעות חוזרות על ההוראות הקיימות בסעיף זה, בשינויי נוסח. הוראת סעיף 3(ג) נמחקה בהיותה מיותרת, ויודגש כי אין במחיקה כדי לשנות מהדין הקיים, שכן ברור כיום שכשרות ילד לרשת, כמו גם כשרותו לזכויות וחובות, אינה נפגמת בשל העובדה שנולד מחוץ לנישואין.

להגדרות "חלק" ו"מנה" – בידי הירושה השתרשה הבחנה בין המונחים "חלק מהעיזבון" ו"מנה בעיזבון". כאשר מוריש קובע חלוקה על פי חלקים (בדרך של ציון שברים או אחוזים) ואינו מתייחס לנכס מנכסי עיזבון, הרי יורשו נחשב כ"יורש חלק". כך המצב גם בירושה על פי דין, שלפיה מתחלק העיזבון על פי הוראות החוק המתייחסות לחלקים מהשלם (למעט לעניין זכות הירושה של בן זוג כאמור בסעיף 11 לחוק). לעומת זאת, כאשר המוריש מתייחס בצוואתו להורשה של נכס זה או אחר מנכסי עיזבון, נחשב היורש ל"יורש מנה". בחוק הירושה יש התייחסות עקיפה להגדרות אלה. למשל, סעיף 40 לחוק הירושה מתייחס לאפשרות כי מצווה יעביר מעיזבון חלק יחסי או נכס מסוים, כאשר האחרון מכונה מנה. מוצע כי התייחסות עקיפה זו שבחוק הקיים תועבר לסעיף ההגדרות, שכן להבחנה בין חלק ובין מנה יש חשיבות לעניין הוראות רבות השזורות לאורכו של החוק כולו (כך למשל, אחת התוצאות החשובות של ההבחנה האמורה נוגעת לעניין עדיפות ירושת מנה על ירושת חלק בהקשר של חובות העיזבון). עוד מוצע להרחיב את ההגדרה שבחוק הקיים העוסקת רק במנה על פי צוואה גם לנכסים המיוחדים המוקנים לבן הזוג בירושה על פי דין (למשל, המיטלטלין המשותפים למוריש ולבן זוג או דירת המגורים שלהם, בהתאם לסעיף 11 לחוק). וכך, הדין המיוחד החל על "ירושת מנה" יחול גם על נכסים אלה.

להגדרת "קרוב" – ההגדרה מאמצת את ההגדרה שבסעיף 10(2) לחוק אל תוך סעיף ההגדרות הכללי המוצע. ראוי

⁴ ס"ח התשכ"ב, עמ' 120.

(2) מי שהורתו הייתה בחיי המוריש ונולד אחרי מותו של המוריש, כשהוא בחיים; לעניין זה, חזקה כי מי שנולד בתוך 300 ימים מיום מותו של המוריש, הורתו הייתה בחיי המוריש;

(3) מי שהורתו הייתה אחרי מותו של המוריש, מתאי הרבייה שלו, ובלבד שמתקיימים לגביו שניים אלה:

(א) הוא נולד בתוך ארבע שנים מיום מותו של המוריש;

(ב) המוריש הביע את הסכמתו המפורשת, בכתב, כי אחרי מותו ייוולד מתאי הרבייה שלו ילד, או שציווה את עיזבונו לילד שייוולד מתאי הרבייה שלו אחרי מותו, או שבית המשפט אישר לעשות שימוש בתאי רבייה של המוריש לבקשת מי שהייתה בת זוגו של המוריש במועד מותו.

ד ב ר י ה ס ב ר

בדיני הירושה, שלפיו יש לחלק את העיזבון במהירות האפשרית וזאת לצורך שמירה על ודאות קניינית. ככל שזמן החלוקה של נכסי העיזבון יוארך, תיפגע ודאות זו. מבחינתם של הירושים חלוקה מאוחרת של העיזבון על פי זכות חדשה שהוקנתה בדין תפגע בזכותם הקניינית בנכסים שחולקו. כמו כן עלולות להיווצר מחלוקות לעניין היחס שבין הירש החדש וצד ג' שרכש זכות בנכסי העיזבון, אשר יחייבו פנייה לכללים שנועדו לפתור מצבים קשים ונדירים (כמו למשל תקנת השוק בירושה).

לנוכח האמור לעיל מוצע הסדר מאוזן: עקרון כבוד רצון המת מחייב התייחסות מדויקת יותר לשאלה אם הנפטר רצה בהורשה לילדו שייוולד באמצעים טכנולוגיים. כאשר המוריש התייחס לילדו שייוולד לו באופן מפורש בצוואתו, ברור כי נתן את דעתו לאפשרות של הולדה לאחר הפטירה וחפץ בה. ואולם כאשר אין הוראת צוואה מיוחדת, קשה להתחקות אחר רצונו המשוער כפי שנעשה בדרך כלל בקביעת כללי הירושה על פי דין. כך למשל, ייתכן שהמוריש כבר החל בטיפולי פוריות, אך לא שיער בנפשו כי אם ילך לעולמו לפני השלמתם תדאג בת זוגו להשלימם. אשר על כן, וכדי להגיע לתוצאה ודאית יותר ביחס לאומד דעתו של המוריש, אם לא ערך צוואה מפורשת, מוצע לדרוש כי הכשרות לרשת על פי דין תוכפף לראיה בכתב, שלפיה רצה המוריש בהולדת ילד מתאי הרבייה שלו לאחר פטירתו, וזאת גם אם לא התייחס במפורש להורשה לילד זה. נוסף על כך במצבים שבהם בת זוגו הקבועה של המוריש הגישה בקשה לבית המשפט לעשות שימוש בזרעו של המוריש, ובית המשפט אישר את השימוש כאמור, ההנחה היא כי בת זוגו של המוריש מבטאת את אומד דעתו המשוער של המוריש, אשר נבחן אף על ידי בית המשפט במסגרת ההליך המשפטי. על כן, מוצע לקבוע הוראה זו כחלופה להבעת רצונו המפורשת של המוריש בכתב.

לפסקה (3)

הפסקה המוצעת עוסקת בהורשה למי שנולד באמצעים טכנולוגיים לאחר פטירתו של המוריש (להלן – הורות טכנולוגית). על פי חוק הירושה לא תיתכן הורשה למי שהורתו הייתה לאחר פטירת המוריש, גם אם נערכה לטובתו צוואה, שכן הוא נתפש כמי שאינו כשיר לרשת. שינויי העיתים מחייבים התייחסות מודרנית לסיטואציות הוריות שהמדע מאפשר אומנם טרם גובש דין כולל בסוגיה אשר נועד להסדיר את הדרכים ליצירת הורות טכנולוגית – את המותר ואת האסור בתחום זה – וכן את ההשלכות המשפטיות של הענקת כשרות משפטית לצאצאים שנולדו בדרך זו; ואולם אין בכך כדי לסתור אפשרות להתייחס לתוצאות ההורות הטכנולוגית בדיני הירושה בלבד, מה גם שהסדרה חקיקתית כוללת בתחום זה הולכת וקרבה.

הסעיף המוצע מבקש לאזן בין כמה אינטרסים. מצד אחד עומדים טעמים המצדיקים מתן אפשרות להורשה טכנולוגית. עם טעמים אלה ניתן למנות את הרצון להעניק למוריש שנוקק לאמצעים טכנולוגיים כדי להעמיד יוצא חלציים, אפשרות להוריש לילדו, גם אם הוא ייוולד לאחר מותו. בכך יתממש עקרון יסוד בדיני הירושה, הוא עקרון "כבוד רצון המת". טעם נוסף נועץ בהפליה אפשרית של הירש הטכנולוגי ביחס לאחיו שנולדו בדרך ביולוגית רגילה. מצד שני יש טעמים משמעותיים העומדים ביסודו של הרצון למנוע אפשרות הורשה טכנולוגית: ראשית, העובדה כי אמצעים טכנולוגיים מאפשרים שימוש בתאי רבייה לצורך הולדה לאחר הפטירה, אינה מצביעה בהכרח על כך כי ראוי ומוסרי לאפשר זאת. שימוש שאינו מושכל באפשרויות הטכנולוגיות שמעמיד לפנינו המדע יכול לגרום בעיות מוסריות וערכיות קשות. כך למשל, נטען נגד האפשרות להוריש "לירשים טכנולוגיים", כי אפשרות זו תעורר סכנה של שימוש מניפולטיבי בתאי הרבייה רק לצורך זכייה בממונו של המוריש. טעם נוסף העומד ביסודה של התנגדות להורשה טכנולוגית קשור בעקרון יסוד נוסף

(1) במקום כותרת השוליים יבוא "כשרות תאגיד לרשת";

(2) במקום "תוך שנה" יבוא "בתוך שנתיים" ובמקום "תקופה זו בשנה נוספת" יבוא "את התקופה האמורה אם מצא כי קיימים טעמים המצדיקים זאת".

4. במקום סעיף 6 לחוק העיקרי יבוא:

"הסתלקות היורש 6. (א) לאחר מות המוריש וכל עוד לא חולק העיזבון, רשאי מזכותו בעיזבון

יורש להסתלק מחלקו בעיזבון, כולו או חלקו, או מזכותו לגבי מנה בעיזבון, כולה או חלקה, לטובת אדם אחר, ובלבד שהאדם האחר הוא בן זוגו, ילדו, אחיו, הורהו או נכדו של המוריש וכן לטובת זוכה על פי צוואה, או שלא לטובת אדם אחר.

(ב) הסתלקות של קטין, של מי שמונה לו אפוטרופוס, של ממנה שייפוי כוח מתמשך נכנס לתוקף בעניינו ושל מי שהוכרז פסול דין טעונה אישור בית המשפט.

ד ב ר י ה ס ב ר

לנוכח חדשנותו של ההסדר והחשש ממניפולציות, מוצע כי בשלב זה תתאפשר הורשה לילדו של המוריש בלבד ולא לקרובים אחרים. ברור מאליה כי ביחס לילדיו של המוריש, הצורך בכבוד רצון המוריש הוא החזק ביותר. עוד מוצע, כי לנוכח הצורך המובהק בסופיות הליכי הירושה, תוגבל הכשרות לרשת למי שנולד מתאי הרבייה של המוריש בתוך ארבע שנים מהפטירה. מסגרת זמן זו תאפשר מצד אחד, בחינה מושכלת באשר להמשכת הליך ההורות, ומצד שני לא תגרור את הליכי ההורשה להימשכות יתרה.

יצוין כי הסדרים מקבילים להוראה המוצעת קיימים בכמה מדינות בארצות הברית (קליפורניה, לואיזיאנה, פלורידה ואחרות). הסדרים אלה נוקטים גישה דומה, שלפיה יש להתחקות אחר אומד דעת מפורש יותר של המוריש (ולא אומד דעת משוער ערטילאי), וכן להגביל את אפשרות הירושה הטכנולוגית בזמן. עוד יצוין כי ייתכנו שינויים בעניין זה ככל שיקודם תוכיח חוק בנקי הזרע, התשע"ו–2016, כדי לייצר הרמוניה חקיקתית בנושא.

סעיף 4 מוצעים כמה שינויים בסעיף 6 לחוק, שעניינו הסתלקויות של יורשים מחלקם בעיזבון. הסעיף מאזן בין הצורך להקל על הליכי הירושה ולאפשר חופש פעולה ליורשים ביחסים שבין בני משפחה קרובים, לבין אחת התכליות המרכזיות של דיני הירושה, שהיא לחלק את העיזבון בהתאם לאומד דעתו המשוער של המוריש.

יציין כי הסדרים מקבילים להוראה המוצעת קיימים בכמה מדינות בארצות הברית (קליפורניה, לואיזיאנה, פלורידה ואחרות). הסדרים אלה נוקטים גישה דומה, שלפיה יש להתחקות אחר אומד דעת מפורש יותר של המוריש (ולא אומד דעת משוער ערטילאי), וכן להגביל את אפשרות הירושה הטכנולוגית בזמן. עוד יצוין כי ייתכנו שינויים בעניין זה ככל שיקודם תוכיח חוק בנקי הזרע, התשע"ו–2016, כדי לייצר הרמוניה חקיקתית בנושא.

לסעיף קטן (א) המוצע

בסעיף קטן (א) הושמטה ההתייחסות למנה שבצוואה, שכן ההגדרה של מנה מופיעה כבר בסעיף ההגדרות המוצע, וכאמור היא כוללת גם נכסים ספציפיים המוענקים לבן זוג בירושה על פי דין. מכאן שבן הזוג של המוריש יוכל להסתלק מדירת המגורים, ממטלטלי משק הבית המשותף או ממכונת הנוסעים. אפשרות זו להסתלקות מפתור מצבים שבהם מוצדק לאפשר הסתלקות כאמור, אך הדין הקיים, בהגבלתו את אפשרות ההסתלקות מחלק מהעיזבון או ממנה שנקבעה בצוואה, מונע זאת.

וזה נוסחו של סעיף 3 לחוק שמוצע להחליפו:

"כשרות לרשת: בני אדם

3. (א) כל מי שהיה בחיים במות המוריש כשר לרשת אותו.

(ב) מי שנולד תוך 300 יום לאחר מות המוריש, דינו כדין מי שהיה בחיים במות המוריש, זולת אם הוכח שהורתו היתה אחרי כן.

(ג) לענין זכויות הירושה של ילד אין נפקא מינה אם בשעת לידתו היו הוריו נשואים זה לזה, ואם לא.

לסעיף קטן (ב) המוצע

בסעיף קטן (ב) מוצעים שני שינויים מהותיים:

שינוי אחד נוגע לתוצאת ההסתלקות. כיום קובע חוק הירושה כי מי שהסתלק, רואים אותו כאילו לא היה יורש מלכתחילה. ההצעה תשמר את הפיקציה הזו. עם זאת, מוצע שינוי לענין סוגיית תוצאת ההסתלקות (היינו,

סעיף 3 סעיף מוצע זה מתקן את סעיף 4 לחוק, העוסק בכשרות של תאגיד לרשת לפי צוואה. אדם יכול לצוות על הורשת נכסיו לתאגיד אשר יקום לאחר פטירתו. לפי נוסח החוק הקיים, תאגיד כשר לרשת בתוך שנה מיום שנהיה כשר לזכות או לחובה, ובית המשפט רשאי

(ג) הסתלקות תהיה בהודעה בכתב לרשם לענייני ירושה, או לבית המשפט אם העניין הועבר אליו לפי סעיף 67א, לפי העניין.

(ד) הסתלקות על תנאי – בטלה.

(ה) הסתלקות יורש, רואים אותו, לגבי החלק או המנה שמהם הסתלק, כאילו לא היה יורש מלכתחילה, ואם הסתלק שלא לטובת אדם אחר, ייוספו החלק או המנה כאמור ליורשים האחרים על פי דין לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין.

ד ב ר י ה ס ב ר

"פעולות המלחמה" כאמור באותו סעיף, מעגל מסתלקים רחב יותר, זאת מתוך הבנה שמדובר במצב דברים חריג ורגיש ביותר וכדי להקל על משפחות מי שמת או נפלו באירועי האיבה או במלחמה. עם זאת, אין זה נכון לקבוע את אותם הכללים שישומו לגבי מלחמת חרבות ברזל כהוראה זמנית ביחס לכלל הנפטרים, אלא מוצע לקבוע הסדר מאוון יותר כאמור לעיל.

לסעיף קטן (ה)

הוראת סעיף קטן (ה) עברה לחלק ההגדרות בסעיף 1 וא המוצע. במקומה, מוצע לקבוע הוראה שמבהירה כי ניתן להסתלק מהעזובון כל עוד לא ניתן צו ירושה או צו קיום צוואה, זאת כדי להבהיר את המצב שמתקיים כיום בהליכי ההסתלקות וכדי שלא לפגוע בזכויות שאר היורשים במקרה של חזרה מהסתלקות. יצוין כי בכל מקרה, אם התגלו עובדות חדשות, ניתן לפנות בהתאם לסעיף 72 לחוק בבקשה לתיקון הצו שהתקבל.

וזה נוסחו של סעיף 6 לחוק, שמוצע להחליפו:

"הסתלקות היורש מזכותו בעזובון"

6. (א) לאחר מות המוריש וכל עוד לא חולק העזובון רשאי יורש, בהודעה בכתב לרשם לענייני ירושה, או לבית המשפט כאשר העניין הועבר אליו לפי סעיף 67א, להסתלק מחלקו בעזובון, כולו או מקצתו, או ממנה שהוא זכאי לה על פי צוואה, כולה או מקצתה.

(ב) מי שהסתלק מחלקו בעזובון, רואים אותו במידה שהסתלק כאילו לא היה יורש מלכתחילה; אין הסתלקות לטובת אדם אחר, אלא לטובת בן-זוגו, ילדו או אחיו של המוריש.

(ג) הסתלקות של קטין ושל מי שהוכרו פסול-דין טעונה אישור בית המשפט.

(ד) הסתלקות על תנאי – בטלה.

(ה) בחוק זה, "רשם לענייני ירושה" – כמשמעותו בסעיף 67א.

עמידם של החלק או המנה שהיורש הסתלק מהם) כאשר ההסתלקות היא שלא לטובת אדם מסוים. החוק הקיים מבחין בין התוצאות בירושה על פי דין ובירושה על פי צוואה: בירושה על פי דין, ועל פי סעיף 15 לחוק, מתווסף חלקו של המסתלק לחלקם של היורשים האחרים על פי דין ובהתאם לחלקם בעיזובון. לעומת זאת, סעיף 50 לחוק קובע כי מי שהסתלק מחלקו או ממנתו בצוואה – ההוראה לטובתו מתבטלת (אם אין בצוואה הוראה אחרת בעניין זה), והסעיף אינו קובע את תוצאת הבטלות. בפסיקה ובספרות ניתנו בעניין תוצאות הבטלות תשובות שונות, ואילו בהצעת חוק זו ניתנה בעניין זה תשובה מפורשת (ראו דברי ההסבר לסעיף 54ב המוצע). ולכן, מוצע לקבוע הוראה מפורשת שתחול הן לגבי הסתלקות מירושה על פי דין שתחליף את הוראת סעיף 15 לחוק והן לגבי הסתלקות מצוואה שתפרש את הוראות סעיף 50 לחוק. מוצע כי החלק או המנה שמהם הסתלק היורש יועבר ליורשים האחרים על פי דין, בהתאם לכללי החלוקה שבירושה על פי דין. מובן, כי בכל הנוגע לצוואה תוכל פרשנותה להוביל לתוצאות אחרות, וזאת אם המוריש התייחס לסיטואציה באופן מפורש או במשתמע;

השינוי המהותי השני מרחיב את מעגל היורשים שאפשר להסתלק לטובתם. החוק הקיים מאפשר הסתלקות רק לטובת בן זוג, ילד ואח של המוריש. לאחר בחינת הנושא נמצא כי יש מקום להרחיב את מעגל בני המשפחה שאפשר להסתלק לטובתם גם לטובת הורה של המוריש ונכד של המוריש. הצעה זו מאזנת בצורה הטובה ביותר בין הצורך להקל על הליכי הירושה ולאפשר חופש פעולה ליורשים ביחסים שבין בני משפחה קרובים לבין אחת התכליות המרכזיות של דיני הירושה, שהיא לחלק את העיזובון בין היורשים על פי דין, בהעדר צוואה, בהתאם לאומד דעתו המשווער של המוריש. כמו כן מוצע לאפשר להסתלק לטובת זוכה על פי צוואה, בשים לב לגילוי הדעת של המצווה שביקש להוריש לו מנכסיו (בהנחה שמדובר בזכייה מהותית). נציין כי במסגרת תיקון מס' 19 לחוק הירושה שגובש בעקבות מלחמת חרבות ברזל, נוסף סעיף 67א לחוק, שמאפשר, ביחס למי שמת בתקופה הנקובה בהגדרה

(ו) מי שהסתלק רשאי לחזור בו מההסתלקות, בהודעה בכתב כאמור בסעיף קטן (ג), כל עוד לא ניתן צו ירושה או צו קיום צוואה.

החלפת סעיף 8

5. במקום סעיף 8 לחוק העיקרי יבוא:

8. "איסור התחייבות לגבי ירושה בעתיד (א) פעולה משפטית שבה מתחייב אדם להקנות נכס לאחר ומותו של המתחייב מהווה תנאי או מועד להקנייה, לרבות התחייבות לעשות צוואה או להימנע מלעשותה – בטלה.

(ב) הוראות סעיף קטן (א) לא יחולו על –

(1) הסכם ממון לפי חוק יחסי ממון, ביחס לרכוש שנצבר עד מועד התרת הנישואין או פקיעתם, או הסכם בין בני זוג שאושר על ידי בית משפט ביחס לרכוש שנצבר עד מועד הפירוד; לענין זה, "פירוד" – לרבות מות אחד מבני הזוג;

(2) יצירת נאמנות בכתב;

(3) מסמך בכתב שנערך כאמור בסעיף 20 שהמתחייב ציין בו במפורש, כי הוא נערך לפי הוראות הדין הדתי הנוגע לעניין.

ד ב ר י ה ס ב ר

להסכם ממון בין בני זוג כמשמעותו בחוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973, אשר יכול להתייחס גם למצבם של נכסים בעת פטירת אחד מבני הזוג. בחתימת ההסכם נוצר אינטרס הסתמכות אצל הצדדים להסכם, אינטרס שעלול לכבול את המצווה להתחייבויותיו. ואולם, בניגוד להסכמים אחרים, יתרונותיו של הסכם ממון גדולים לעומת הפגם שבכבילת שיקול הדעת ועל כן נמצא כי ראוי, בהקשר זה, לתת קדימות לעקרון חופש החוזים על פני איסור כבילת שיקול הדעת. כך, פעמים רבות, תוכל הוראה בהסכם ממון שתתייחס להיע הפטירה של מי מבני הזוג, לתמרץ את הצדדים להגיע להסכם ולפתור סכסוך ממושך. ועוד, הואיל והדרישות הצורניות לגבי כריתת הסכם ממון קשיחות למדי, החשש כי הפעולה המשפטית תיעשה בהיסח הדעת, מתמעט. עם זאת, מוצע להגביל אפשרות זו רק לגבי הרכוש שנצבר עד מועד התרת הנישואין או פקיעתם. באופן דומה מוצע כי גם הסכם בין בני זוג שאושר על ידי בית משפט ביחס לרכוש שנצבר עד מועד הפירוד, יחרג מהמגבלה הקבועה בסעיף קטן (א) כדי לתת אפשרות דומה לבני זוג ידועים בציבור. בדרך זו ניתן איוון ומשקל גם לחופש הציווי ביחס לנכסים שייצברו לאחר מועד הפירוד, כך שלא יהיה ניתן להגביל את האפשרות לצוות נכסים אלה בהסכם יחסי ממון. הסדר זה תואם גם את ההסדר המוצע להלן ביחס לצוואות הדריות בסעיף 8א לחוק.

החריג השני הוא פעולה משפטית שעוסקת, פעמים רבות, ברכושו של אדם לאחר פטירתו היא הפעולה של יצירת נאמנות (פרטית או ציבורית). אומנם בדרך כלל נוצר הקדש פרטי או ציבורי בצוואה, אך ניתן ליצור נאמנות גם בהסכם, ומוצע לאפשר יצירה זו גם אם תיעשה בניגוד

סעיף 5 הוראת סעיף 8 לחוק הירושה, המגבילה את הזכות לעשות עסקאות בירושה, נבחנה רבות בספרות ובפסיקה. בבסיסה של ההוראה קיימת העדפה ברורה של חופש הציווי של המוריש, במובן של זכותו להורות מה ייעשה ברכושו לאחר פטירתו וזכותו לשנות מהוראות אלה עד מותו, על פני חופש החוזים. מוצע לשמור על העדפה זו בכפוף לחריגים. כמו בחוק הקיים, הפעולה המשפטית היחידה המתייחסת להעברה לאחר פטירה ואשר יינתן לה תוקף משפטי היא הצוואה – פעולה משפטית שאין בה התחייבות ושאותה ניתן, כמובן, לשנות בכל עת עד לפטירה, אלא שבעת מוצע ליצור לכלל זה חריגים, כאמור בסעיף קטן (ב) להלן. עוד יצוין, כי בנוסח המוצע יש איחוד של הוראות סעיפים קטנים (א) ו-(ב) של סעיף 8 לחוק הירושה, העוסקים למעשה באותו נושא תוך חלוקה בין הסכמים "רגילים" לבין הסכמי מתנה. השימוש שנעשה בנוסח המוצע במושג התורתי הכללי – "פעולה משפטית" – יכלול בתוכו כמובן גם עסקת מתנה שכן גם בה יש התחייבות כלפי המקבל. נוסף על כך, בסעיף המוצע שולבו הוראות סעיף 27(א) לחוק הירושה, העוסק בפעולה משפטית מיוחדת – התחייבות לעשות או שלא לעשות צוואה.

יצוין כי אין באמור כדי למנוע עריכת הסכם הקובע את מועד מימושו של חוב לאחר פטירת החייב, למשל הסכם שבו אדם התחייב לטפל במוריש והוסכם כי התשלום בעבור הטיפול ייעשה לאחר פטירת החייב.

בסעיף קטן (ב) מוצע כאמור ליצור שלושה חריגים לעיקרון האוסר על הגבלת חופש הציווי: חריג אחד נוגע

”צוואות הדריות 8א. (א) בני זוג רשאים לערוך צוואות מתוך הסתמכות של בן הזוג האחד על צוואת בן הזוג האחר; צוואות כאמור יכולות להיעשות בין שהזוכה על פי כל אחת מהצוואות הוא בן הזוג ובין שהוא גורם שלישי, בין בשני מסמכים נפרדים ובין במסמך אחד (בסעיף זה – צוואות הדריות).
(ב) לביטול צוואה הדרית לא יהיה תוקף אלא אם כן, נוסף על הוראות סעיף 36, מתקיים אחד מאלה:

- (1) בחייהם של שני בני הזוג וכל עוד הם יכולים להבחין בטיבה של צוואה – המצווה המבקש לבטל את צוואתו ימסור הודעה בכתב על ביטול הצוואה למצווה השני; נמסרה הודעה כאמור, בטלה גם הצוואה ההדרית של המצווה השני, אלא אם כן קבע בית המשפט כי המצווה השני לא היה רוצה בביטולה;
- (2) אם אחד מבני הזוג אינו יכול להבחין בטיבה של צוואה – רואים את בן הזוג שמבקש לבטל צוואתו כאילו הסתלק שלא לטובת אדם אחר, מכל מנה או מכל חלק בעיזבון שהוא אמור לקבל לפי הצוואה ההדרית של המצווה שאינו יכול להבחין בטיבה של צוואה;

ד ב ר י ה ס ב ר

בני הזוג. סעיף 8א המוצע משמר את ההבחנה בין מצבים של ביטול צוואת אחד הצדדים בחייהם של שני בני הזוג, ובין מצבים של ביטול צוואה כאמור לאחר פטירת אחד הצדדים. לצד זאת, מוצעים כמה תיקונים:

לסעיף קטן (א) המוצע

נוסף על שינויי הנוסח המוצעים, מוצע להשמיט את המילים ”באותה עת” המתייחסות למצב שבו הצוואות ההדריות נערכו במסמכים נפרדים. מעבר לעובדה כי מונח זה אינו בהיר לחלוטין, יצוין כי החשיבות בעניין זה היא להסתמכות ההדרית. על הסתמכות זו ניתן ללמוד מנוסח הצוואות או מנסיבות הייצוגיות שונות, ולא רק מתוך כך שנערכו באותה עת.

לסעיף קטן (ב) המוצע

נוסח הסעיף הקטן שונה, כך שיובהר כי ביטול צוואה הדרית לא ייעשה רק במשלוח ההודעה על הביטול בלבד, אלא יש צורך גם בפעולת הביטול עצמה, שיכולה להיעשות באחת הדרכים המקובלות לביטול צוואה לפי סעיף 36 לחוק הירושה. סעיף 36(א) לחוק הירושה קובע כי מצווה רשאי לבטל את צוואתו או על ידי ביטול מפורש באחת הצורות לעשיית צוואה או על ידי השמדת הצוואה, סממנים מובהקים אלה הכרחיים כדי להעיד על גמירות דעתו של המבטל. נוסף על כך, לפי סעיף 36(ב) לחוק הירושה, ניתן לבטל צוואה על ידי המצווה באמצעות עשיית צוואה חדשה הסותרת את הצוואה הקודמת ומביאה לביטולה.

לערוך איסור כבילת רצון המצווה, זאת אם מדובר בנאמנות שמגובה בכתב; החריג השלישי נועד להבהיר כי הוראת סעיף קטן (א) אינה פוגעת בתוקפה של ”מתנה מחיים”, וזאת לנוכח המגבלה המוטלת במשפט העברי על חלוקת העיזבון לאחר מות המוריש שלא על פי כללי הירושה הקבועים בו. כדי להתגבר על הוראת סעיף קטן (א) המסמך צריך להיערך באותו אופן שבו נערכת צוואה בעדים, בהתאם לדרישות סעיף 20 לחוק, כולל הדרישות הצורניות שכלולות בו.

יצוין כי חריג נוסף לאיסור ההגבלה על חופש הצייווי נוגע לצוואות הדריות (ראו להלן דברי ההסבר לסעיף 8א המוצע).

וזה נוסחו של סעיף 8 לחוק, שמוצע להחליפו:

”עסקאות בירושה עתידה”

8. (א) הסכם דבר ירושתו של אדם וויתור על ירושתו שנעשו בחייו של אותו אדם – בטלים.

(ב) מתנה שאדם נותן על מנת שתוקנה למקבל רק לאחר מותו של הנותן, אינה בת-תוקף אלא אם נעשתה בצוואה לפי הוראות חוק זה.”

סעיף 6 כאמור לעיל, אחד החריגים לעיקרון של איסור כבילת שיקול דעתו של המצווה, מצוי באפשרות לערוך צוואות הדריות, כאשר החריג הוגבל אך לבני זוג. בצוואות אלה יש מקום לתת דגש מסוים לאינטרס ההסתמכות של בן הזוג השני על ”מעין עסקה” הנערכת בין

(3) לאחר מות אחד מבני הזוג –

(א) כל עוד לא חולק העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו יסתלק שלא לטובת אדם אחר, מכל מנה או מכל חלק בעיזבון שהוא אמור לקבל לפי הצוואה ההדדית של המצווה שמת;

(ב) לאחר חלוקת העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו ישיב את כל שירש לפי הצוואה ההדדית לעיזבון, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – ישיב את שווי המנה או החלק בעיזבון שירש;

(ג) מת בן הזוג שנותר בחיים, תחול החובה האמורה בפסקת משנה (ב) גם על יורשיו של בן הזוג, בשינויים המחויבים.

(ג) הוראות סעיף קטן (ב) יחולו אם אין בצוואות ההדדיות הוראה אחרת, ואולם –

(1) הוראה בצוואה הדדית השוללת לחלוטין את הזכות לבטל את הצוואה בחיי שני בני הזוג – בטלה;

(2) הוראה בצוואה הדדית השוללת את הזכות לבטל את הצוואה לאחר מות אחד מבני הזוג – בטלה ביחס לרכוש שנצבר לאחר מות בן הזוג.

ד ב ר י ה ס ב ר

בנסיבות שבהן אחד מבני הזוג מת, כל עוד לא חולק העיזבון ובן הזוג שנותר בחיים מבקש לבטל את צוואתו, עליו להסתלק הסתלקות כללית שלא לטובת אדם מסוים מכל מנה או מכל חלק בעיזבון שהוא אמור לקבל לפי הצוואה ההדדית של המצווה שמת. בעניין זה, יובהר כי אם בצוואה ההדדית קיימת הוראה של זוכה במקום זוכה או זוכה אחר זוכה, יחולו הוראות סעיפים 41(א) או 42(א) לפי העניין.

אם כבר חולק העיזבון, על בן הזוג המבקש לבטל את צוואתו ההדדית להשיב, בעין או לפי שווי, את כל מה שירש לפי הצוואה האמורה, לעיזבון.

כמו כן, מוצע להבהיר כי אם נפטר בן הזוג השני בטרם מילא את חובתו, תחול החובה להשבה על יורשיו.

לסעיף קטן (ג)

סעיף קטן (ג) לסעיף 8 לחוק קובע כי הוראה בצוואה הדדית השוללת לחלוטין את הזכות לבטל את הצוואה בחיי שני בני הזוג – בטלה. הסעיף הקטן המוצע יוצר איזון בין ההגנה על אינטרס ההסתמכות של הצדדים לצוואות ההדדיות ובין ההגנה על עיקרון חופש הציווי. כדי למנוע מצבים של כבילה בלתי מידתית של חופש המצווה לשנות את צוואתו, מוצע להרחיב את הוראת הסעיף הקטן, ולקבוע שהוראת צוואה האוסרת על ביטול צוואות הדדיות בידי מי

עוד קובע הסעיף הקטן מהם התנאים שבהתקיימם ביטול הצוואה יהיה תקף, בחלוקה לנסיבות שבהן שני בני הזוג חיים וכן יכולים להבחין בטיבה של צוואה, לנסיבות שבהן אחד מבני הזוג אינו יכול להבחין בטיבה של צוואה, ולנסיבות שבהן אחד מבני הזוג מת.

בנסיבות שבהן בני הזוג חיים וכל עוד הם יכולים להבחין בטיבה של צוואה – יש לשלוח את ההודעה בכתב על ביטול הצוואה למצווה השני, ומסירתה של ההודעה זו מבטלת אוטומטית את הצוואה ההדדית של בן הזוג.

בעניין זה נוספה הוראה המאפשרת גמישות לבית המשפט למנוע מצבים בלתי צודקים של ביטול אוטומטי של צוואת בן הזוג השני. מצב בלתי צודק עלול להיווצר כאשר תוצאת ביטול הצוואה של המצווה השני נראית כסותרת את רצונו, אך הוא מנוע מלשנות את צוואתו שלו בשל קושי אובייקטיבי ברור (למשל, העדר כשרות או פטירה של המצווה השני שחלו לאחר מועד מסירת ההודעה).

בנסיבות שבהן אחד מבני הזוג אינו יכול להבחין בטיבה של צוואה – רואים את בקשת הביטול של המבקש כאילו הסתלק שלא לטובת אדם אחר מכל מנה או חלק בעיזבון שהיה אמור לקבל לפי הצוואה ההדדית מבן הזוג השני.

(ד) בית המשפט רשאי לפטור, באופן מלא או חלקי, את בן הזוג שנותר בחיים, מהחיוב להסתלק או להשיב את חלקו או מנתו בעיזבון, כאמור בסעיף קטן (ב)(3), אם מצא כי קיימות נסיבות המצדיקות זאת.

(ה) היה בן הזוג שמת הזוכה היחיד על פי הצוואה ההדדית של בן הזוג שנותר בחיים, לא יחולו הוראות סעיף קטן (ב)(3) על ביטול צוואתו ההדדית של בן הזוג שנותר בחיים.

ד ב ר י ה ס ב ר

צוואות הדדיות כאמור היא להסדרה של העברת הרכוש בעת מותו של מי מהם לפני בן זוג, לבן הזוג, ואין לייחס להם ציפייה שלפיה צאצאי הראשון שנפטר יירשו את השני שנפטר, תוך שימוש מאולץ בטענת החליפות. מסקנה זו נכונה גם במצב, שהוא כמובן נדיר יותר, שלפיו רק אחת הצוואות ההדדיות מתייחסת לפטירת הזוכה, בן הזוג בלבד, ואילו הצוואה ההדדית השנייה קובעת הוראות לגבי זוכים אחרים. הנוסח המוצע, בלשונו הכללית, מתייחס לשני המצבים.

ושבו, יש להדגיש, כי הוראת צוואה שלפיה ניתן ללמוד אחרת מהאמור בסעיף זה, תגבר.
וזה נוסחו של סעיף 8 לחוק, שמוצע להחליפו:

“צוואות הדדיות”

8א. (א) בני זוג רשאים לערוך צוואות מתוך הסתמכות של בן הזוג האחד על צוואת בן הזוג האחר; צוואות כאמור יכולות להיעשות בין אם הזוכה על פי כל אחת מהצוואות הוא בן הזוג ובין אם הוא גורם שלישי, בין בשני מסמכים שנערכו באותה עת ובין במסמך אחד (בסעיף זה – צוואות הדדיות).

(ב) לביטול צוואה הדדית לא יהיה תוקף אלא אם כן יתקיים אחד מאלה:

(1) בחייהם של שני בני הזוג – המצווה המבקש לבטל את צוואתו ימסור הודעה בכתב על ביטול הצוואה למצווה השני; נמסרה הודעה כאמור, בטלות הצוואות ההדדיות של שני המצווים;

(2) לאחר מות אחד מבני הזוג –

(א) כל עוד לא חולק העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו יסתלק שלא לטובתו, לטובת ילדו או לטובת אחיו של המוריש, מכל מנה או מכל חלק בעיזבון שהוא אמור לקבל לפי הצוואה ההדדית של המצווה שמת;

(ב) לאחר חלוקת העיזבון – בן הזוג שנותר בחיים ומבקש לבטל את צוואתו ישיב את כל שירש לפי הצוואה ההדדית לעיזבון, ואם השבה בעין בלתי אפשרית או בלתי סבירה – ישיב את שווי המנה או החלק בעיזבון שירש;

מהצדדים לאחר מות אחד מבני הזוג, לא תיחשב כתקפה ביחס לרכוש שנצבר לאחר פטירת בן הזוג. כלומר בני זוג לא יוכלו לקבוע בצוואה הדדית הוראה שמגבילה את האפשרות של בן הזוג שנותר בחיים לצוות על הורשת רכוש שייצבר לאחר מועד הפטירה של בן הזוג האחר. כך למשל, לא יהיה תוקף להוראה בצוואה הדדית ששוללת את האפשרות לצוות רכוש שייצבר לאחר הפטירה כמו שכר בעבור עבודה לאחר פטירת אחד מבני הזוג.

לסעיף קטן (ד)

גם בהינתן ההכרה באינטרס ההסתמכות במסגרת צוואות הדדיות, ייתכנו נסיבות מיוחדות שבהן מוצדק כי הגנה זו ראוי לה שתיסוג מפני עקרון חופש הציווי, ועל כן מוצע לאפשר לבית המשפט לפטור את המצווה שנותר בחיים מן החובות המפורשות בסעיף קטן (ב)(2) המוצע (הסתלקות שלא לטובת אחר או השבה, לפי העניין), באופן מלא או חלקי. מצבים חריגים אלה יכולים להיווצר כאשר יש שינוי נסיבות קיצוני ממועד עריכת הצוואות (או ממועד פטירת המוריש הראשון) ועד למועד שבו פונה המצווה השני לבית המשפט לצורך תיקון צוואתו. שינוי נסיבות כאמור יכול להיווצר, למשל, במצב שבו נקבעה בצוואה הדדית שלילת זכות לרשת מאחד היורשים עקב התעמרות במצווה שנותר בחיים, אך לאחר פטירתו של אחד המצווים השתפרו עד מאוד היחסים בין המצווה שנותר בחיים ובין היורש שזכותו נשללה. הגבלה מוחלטת על זכותו של המצווה שנותר בחיים לשנות את הצוואה ההדדית בנסיבות שכאלה, תביא לתוצאה שאינה צודקת.

לסעיף קטן (ה)

במצב שבו הצוואה ההדדית כוללת אך הוראות הדדיות של מצווה אחד כלפי השני (א' מצווה כי אם ימות לפני ב' יעבור עיזבונו לב' וב' מצווה כי אם ימות לפני א' יעבור עיזבונו לא'), יש לראות, כבירית מחדל, את העברת העיזבון למצווה שבחיים לאחר פטירת אחד המצווים כקיום של אינטרס ההסתמכות המשותף לשני הצדדים. אשר על כן, מוצע כי בנסיבות אלה של צוואה הדדית “בלעדית” לא יחול סעיף קטן (ב)(2), כלומר לא יחולו על ביטול הצוואה ההדדית של בן הזוג שנותר בחיים החיוב להסתלק שלא לטובת אחר או החיוב להשיב לעיזבון את שירש (אם כבר חולק העיזבון).

משמעות הדבר בפועל היא כי אין להיוקק להוראות סעיף החליפות, שלפיו אם נפטר זוכה לפני מות המוריש יבואו צאצאיו במקומו. צפייתם הסבירה של בני הזוג שעשו

"(ג) מתו שניים או יותר שהם בני זוג או ילדיהם, ומותם היה בשל אירוע אחד, יראו אותם כמי שלא ניתן לקבוע מי מהם מת תחילה לפי סעיף קטן (א), ובלבד שפרק הזמן שחלף בין מותם אינו עולה על 12 שעות.

(ד) על אף האמור בסעיף קטן (א), הרשם לענייני ירושה או בית המשפט, לפי העניין, רשאי לאשר חלוקה אחרת בין היורשים, אם יורשי הוודאי הסכימו לה; ובהעדר יורשי ודאי – לאשר חלוקה אחרת שהסכימו לה יורשי הספק, שהם בן זוגו או קרובו של המוריש."

8. בסעיף 10 לחוק העיקרי, בפסקה (2), במקום "(בחוק זה – קרובי המוריש)" יבוא "וכן מי שהיה בן זוגו של ילדו של המוריש, במועד מותו של ילדו של המוריש".

9. בסעיף 11 לחוק העיקרי –
(1) בסעיף קטן (א) –

(א) בפסקה (1), המילים "או הורים" – יימחקו;

(ב) במקום פסקה (2) יבוא:

"(2) אם הניח המוריש הורים או צאצאיהם – שני שלישים, ובלבד שאם ערב מותו של המוריש היה בן הזוג נשוי לו חמש שנים או יותר וגר עימו באותה שעה בדירה הכלולה, כולה או חלקה, בעיזבונו, ייטול בן הזוג את כל חלקו של המוריש בדירה האמורה, ושני שלישים מהנותר משאר העיזבונו;"

ד ב ר י ה ס ב ר

הואיל וירוששה על פי דין נועדה לאמוד את דעתו של מוריש סביר, נמצא כי ראוי להוסיף סוג יורש זה. כלומר בהנחה ששאר יורשיו של אדם לפי סדר הירושה על פי דין המנויים בסעיף אינם רלוונטיים לרשת, משום שאינם בחיים במות המוריש, יש סבירות גדולה כי מוריש סביר יעדיף להעביר לכלתו או לחתנו את נכסיו תחת התוצאה הקבועה בחוק הקיים של העברתם למדינה.

סעיף 9 מוצע לחוק את זכות הירושה של בן זוגו של המוריש. על פי הוראת סעיף 11 לחוק, כאשר המוריש הותיר בן זוג וכן ילדים, נכדים או הורים, נוטל בן הזוג, פרט למיטלטלי משק הבית המשותף, מחצית מיתרת העיזבונו. לעומת זאת, אם הותיר המוריש בן זוג ואין צאצאים או הורים אך יש אחים, אחיינים או הורי הורים, נוטל בן הזוג, פרט למיטלטלי משק הבית המשותף, שני שלישים מיתרת העיזבונו. חריג לכך הוא זכותו של בן הזוג לזכות בכל דירת המגורים המשותפת כאמור בסעיף של סעיף 11(א)(2). לפי החוק הקיים, כאשר המנוח השאיר בן זוג ואחים או צאצאיהם או הורי הורים, בן הזוג יקבל את כל הזכויות בדירת המגורים אם היה נשוי למוריש 3 שנים לפחות וגר עימו בדירה הכלולה בעיזבונו.

כעת מוצעים כמה תיקונים בהסדר זה, שמחזקים כאמור את זכותו של בן זוגו של המוריש: זכותם של הורי המוריש ביחס לבן הזוג שנותר "תופחת בדרגה", כך שבמצב שבו הותיר המוריש בן זוג (בלא ילדים) והורים, יקבלו ההורים אך שליש מיתרת העיזבונו ולא חצי כפי

(ג) הוראות סעיף קטן (ב) יחולו אם אין בצוואות ההדדיות הוראה אחרת, ואולם הוראה השוללת לחלוטין את הזכות לבטל את הצוואה בחיי שני בני הזוג – בטלה."

סעיף 7 בסעיף 9 לחוק מוצעים שני תיקונים. תיקונים אלה נעשו בהמשך לתיקון מס' 19 לחוק הירושה שבמסגרתו נוסף סעיף 9 לחוק הירושה שנוגע למי שנהרגו ונרצחו בנסיבות של מלחמת חרבות ברזל בימים 7 ו-8 באוקטובר 2023. בדומה לסעיף 9א האמור, יכולים להיות מצבים אחרים שבהם בני משפחה נהרגו בנסיבות שנובעות מאירוע אחד, כמו תאונת דרכים או פיגוע חלילה. בנסיבות אלה, מוצע לקבוע שיראו בני זוג וילדיהם שמתו בשל אירוע אחד, ובלבד שלא חלפו 12 שעות בין מותם, כשניים שמתו כאחד (ובאופן זה להחיל עליהם את הוראות סעיף 9(א)).

תיקון נוסף שדומה גם הוא במהותו לתיקון שנעשה בעקבות מלחמת חרבות ברזל נוגע לאפשרות לסטות מהכללים הנוקשים שבסעיף 9 לחוק בעניין היחס שבין יורשי ודאי ליורשי ספק. מוצע לתת שיקול דעת לבית המשפט או לרשם לענייני ירושה לסטות מהכללים במקרים של הסכמות בין היורשים או בשל אומד דעתו המשוער של המוריש או טיב היחסים במשפחה, בדומה לקבוע בסעיף 9א לחוק.

סעיף 8 התיקון המהותי המוצע לסעיף 10 לחוק, הדין בבני המשפחה היורשים על פי דין, הוא בפסקה (2), שלפיו יתווסף סוג יורש נוסף – כלתו או חתנו של המוריש.

(2) בסעיף קטן (ג), המילים "בין בני זוג, תשל"ג-1973" – יימחקו.

- תיקון סעיף 12 10. בסעיף 12 לחוק העיקרי, בסופו יבוא "והורי הוריו קודמים לבן זוגו של ילדו".
- תיקון סעיף 13 11. בסעיף 13 לחוק העיקרי, במקום "והורי הוריו" יבוא "הורי הוריו" ובסופו יבוא "ובני הזוג של ילדיו ביניהם".
- תיקון סעיף 14 12. בסעיף 14 לחוק העיקרי, במקום סעיף קטן (א) יבוא:
- "(א) קרובו של מוריש שמת לפניו והשאיר ילדים – הילדים יורשים במקומו; הוראה זו לא תחול על ילדיו של בן זוגו של ילדו של המוריש, שאינם קרובי המוריש".
- ביטול סעיף 15 13. סעיף 15 לחוק העיקרי – בטל.
- ביטול סעיף 16 14. סעיף 16 לחוק העיקרי – בטל.

ד ב ר י ה ס ב ר

לזכות הירושה של הורי המוריש והורי הוריו, כאשר המנוח הותירם יחד עם בן זוגו, אין עוד צורך בסיפה של סעיף 14(א) לחוק ומוצע למחקה.

לצד זאת, מוצע להדגיש את עיקרון החליפות הקבוע בסעיף הקיים, בשינויי נוסח, ולקבוע כי ילדים של קרוב של המוריש, אשר מת לפני המוריש, יירשו במקום אותו קרוב. יודגש כי על פי הוראות הסעיף עקרון הייצוג חל על "הגזע המשפחתי": לגבי כל קרוב של מוריש – ילדיו הם חליפיו. לפיכך, כאשר מדובר באחים למחצה, ייתכן שאחד יירש יותר מהשני: כאשר נפטר אחד האחים והותר שני אחים כשאחד מאותו אם ואב והשני רק מאב או מאם, יחליף האח שמאותו אב ואם את חלקם של האב ושל האם, ואילו האח רק מהאב או רק מהאם יחליף רק את אחד מהם, לפי העניין, ועל כן יקבל פחות מאחיו. עוד מוצע להבהיר כי עיקרון הייצוג לא יחול על הפרנטלה הנוספת (כלתו או חתנו של המוריש), אשר למעשה אינה שייכת ל"גזע משפחתי" של המוריש. לפיכך, אם לכלה או לחתן של מוריש שנפטר אחריהם יש ילדים שאינם ילדי בנו או בתו של המוריש (כמו למשל ילדים מנישואים קודמים שלא אומצו על ידי בנו או בתו של המוריש), לא יהיו להם זכויות בעיזבון.

סעיף 13 מוצע לבטל את סעיף 15 לחוק, הקובע כי חלקו של יורש שהסתלק מתווסף לחלקם של שאר היורשים על פי דין ובהתאם לחלקם בעיזבון, זאת לנוכח הכללת הוראה זו בסעיף 6(ה) המוצע. וזה נוסחו של סעיף 15 לחוק שמוצע לבטלו:

"יורש שהסתלק

15. מי שהסתלק מחלקו בעיזבון שלא לטובת בן זוגו, ילדו או אחיו של המוריש, חלקו מתווסף לשאר היורשים על פי חלקיהם."

סעיף 14 סעיף 16(ג) לחוק קובע כי לא יהיה ניתוק לעניין ירושה ביחסי ההורות של המאומץ עם הוריו הביולוגיים, היינו כי המאומץ יירש, מלבד את מאמצו, גם את הוריו הביולוגיים ואף את קרוביו הביולוגיים האחרים. קשר ירושה זה נקבע כחדי-צדדי, כך שהקרובים הביולוגיים לא זכאים לירושת המאומץ. הוראות הסעיף יוצרות,

שקבוע בחוק היום. בהתאם, מוצע לבטל את הזכות של הורי ההורים, הקיימת בחוק היום, לשליש מיתרת העיזבון, כאשר המוריש הותר בן זוג והורי הורים. במצב זה בן הזוג של המוריש יירש את העיזבון כולו. שינוי נוסף נוגע לדירת המגורים המשותפת לבני הזוג במצב שבו המוריש השאיר בן זוג בלא ילדים והורים. במצב זה בן הזוג יקבל את כל הזכויות בדירת המגורים המשותפת אם בני הזוג היו נשואים 5 שנים לפחות וגרו יחד בדירה. לעומת זאת, אם בני הזוג היו נשואים תקופה קצרה יותר, בן הזוג יקבל רק שני שלישי מהזכויות בדירת המגורים, באופן דומה לחלוקה ביחס לשאר נכסי העיזבון.

תיקון זה נובע מכך שאם המנוח השאיר בן זוג והורים ולא היו לו ילדים, ברוב המקרים מדובר בזוגות צעירים בראשית דרכם, וייתכן שרכשו את דירת מגוריהם בסיוע של הורי בני הזוג, ועל כן לא מוצדק לקבוע שכן הזוג יקבל את כל הזכויות בדירת המגורים במצבים שבהם לא חלפו 5 שנים מאז הנישואין (במקום 3 שנים בחוק הקיים ביחס להורי הורים).

סעיפים כאמור לעיל בדברי ההסבר לסעיף 8, לקבוצת 10 ו-11 היורשים שהם קרובי המוריש נוסף מעגל יורשים (פרנטלה) רביעי – כלתו או חתנו של המוריש, אשר יעמוד בעדיפות האחרונה אחרי הפרנטלות הקיימות. יודגש, כי הפרנטלה הנוספת המוצעת אינה מ"גזע" המשפחה של המוריש ומשום כך מוצע בתיקונים לסעיפים 12 ו-13 לחוק, הנוגעים לסדר העדיפות בין קרובי המוריש ולחלוקת העיזבון השייוונית בתוך כל פרנטלה, שלא לכלול בגדרה את צאצאי הכלה או החתן של המוריש וכן שלא להחיל עליהם את סעיף החליפות (ראו להלן דברי ההסבר לסעיף 14 המוצע).

סעיף 12 סעיף 14 לחוק הדין בחליפיו של היורש קובע כי ילדו של מוריש שמת לפני המוריש והותר ילדים – הילדים יירשו במקומו, ועל דרך זו יורשים הילדים של כל אחד מקרובי המוריש שמת לפניו. בסיפה של הסעיף נקבע כי הוראות אלה לא יחולו אם המוריש הותר בן זוג וכן הורים או הורי הורים כאמור בסעיף 11(א), או אחד מאלה. לאור השינוי המוצע לסעיף 11 לחוק, בהתייחס

15. בסעיף 17 לחוק העיקרי, במקום "16" יבוא "14".

תיקון סעיף 17

16. בסעיף 18 לחוק העיקרי, אחרי המילה "בעדים" יבוא "בהקלטה חזותית".

תיקון סעיף 18

דברי הסבר

את פניו של המצווה; שנית, על המצווה לציין את תאריך אמירת הצוואה וכן כי זו צוואתו; שלישית, ובשל העובדה כי בצוואה מסוג זה קיימת חשיבות רבה למניעת החשש להתערבות מאוחרת, נקבע כי אין לעשות בהקלטה כל שינוי. כמו כן נקבע שעל ההקלטה להיות רציפה (הקלטה מקוטעת מגבירה את הקושי בגילוי התערבות טכנולוגית מאוחרת); רביעית, מוצע לקבוע דרישה לעריכת צוואה בהקלטה חזותית בנוכחות עורך דין, זאת כדי לצמצם את החשש מזיופים.

נוסף על כך, מוצע כי תהיה חובה להפקיד צוואה בהקלטה חזותית אצל הרשם לענייני ירושה. הפקדה זו תבטיח גמירות דעת גבוהה יותר של המצווה, וכן תבטיח שמיום ההפקדה לא ייערכו שינויים בקובץ. עם זאת, מוצע כי הפקדת הצוואה לא תהווה מרכיב יסוד בצוואה בהתאם לסעיף 25 לחוק הירושה, ולכן בית המשפט יוכל לאשר צוואה בהקלטה חזותית גם אם נפל פגם לעניין הפקדת הצוואה בידי הרשם, ובלבד שבית המשפט מצא שמתקיימים כל מרכיבי היסוד בצוואה זו (ראו להלן פירוט בעניין מרכיבי היסוד בצוואה בהקלטה חזותית) ושאר התנאים שבסעיף 25 לחוק.

כאשר ההקלטה נעשית או נשמרת באמצעות חומר מחשב (אמצעים דיגיטליים), מתגבר החשש כי ייעשו שינויים בתכנים שהוקלטו בידי המצווה לראשונה. הכלים הטכנולוגיים מאפשרים לבקיאים בתחום ליצור מניפולציות על המידע הנשמר באמצעות חומר המחשב ובכך לפגוע באמינות ומהימנות המידע – הוראות הצוואה. לכן, נקבע בסעיף 20א(ג) המוצע, כי אם נעשתה הקלטה או נשמרה באמצעות חומר מחשב, חייבת הרשות שנותנת את צו קיום הצוואה להשתכנע כי חומר המחשב נשמר באופן מהימן מעת יצירתו וכן להשתכנע שבעת הגשתו של חומר המחשב לרשות המוסמכת, נעשתה הפקתו בדרך אמינה.

לשר המשפטים הוקנתה סמכות לקבוע תקנות בעניין צוואה בהקלטה חזותית. כך לדוגמה, הוא רשאי לקבוע כי אמצעי אחסון קביל להפקה או לשמירת המידע, יהיה אך אמצעי אחסון המאפשר זיהוי של התערבות מאוחרת להקלטה המקורית. עם זאת ברור כי בצוואה שנעשתה או שנשמרה באמצעות חומר מחשב אין חשיבות לשאלת המקור, ואם שמירת המידע והפקתו נעשו באופן מהימן ואמין, תתאפשר גם הגשת העתק. לכן, הכלל החל דרך כלל לגבי שאר הצוואות ואשר מחייב הגשת מקור הצוואה, לא יחול ביחס לצוואות בהקלטה חזותית שנעשו או שנשמרו באמצעות חומר מחשב.

יודגש כי בדומה לצוואות האחרות, גם לגבי צוואה בהקלטה חזותית נקבע מרכיב יסוד, שבהעדרם לא יהיה ניתן לראות בהקלטה החזותית כצוואה שניתן לקיימה.

במקרים רבים, תסבוכת מוסרית ומשפטית כאחד. העדר ניתוק קשר הירושה בין ההורים או הקרובים הביולוגיים ובין המאומץ, מחייב, או למצער מתמרץ, את הצורך להתחקות אחר הקשרים הביולוגיים, וזאת גם כאשר הצורך בכך, בעיקר מצידו של המאומץ, לא קיים, או אף גרוע מכך – כאשר קיים קושי נפשי גדול ביצירת הקשר. משום כך ובשל סיבות נוספות, לא נמצאה הצדקה ליצור הבחנות משפטיות לעניין ירושה בין המאומץ ובין ילד ביולוגי או בין ההורה המאומץ ובין ההורה הביולוגי. על כן, מוצע לבטל את הדין המיוחד הקבוע בסעיף 16 לחוק ולהשוות את מעמדם של ילד או הורה מאמצים למעמדם של ילד או הורה ביולוגיים, בהתבסס על הקבוע בסעיף 16 לחוק אימוץ ילדים (וראו לעניין זה את דברי ההסבר להגדרה "קרוב" בדברי ההסבר לסעיף 1).

וזה נוסחו של סעיף 16 לחוק, שמוצע לבטלו:

"ירושה מכוח אימוץ"

16. (א) מי שאומץ כדין יורש את מאמצו כאילו היה ילדו, וכן יורשים את המאומץ צאצאי המאומץ; המאומץ יורש את המאומץ כאילו היה הורה.

(ב) המאומץ וצאצאיו זוכים על פי דין בעזבונו של קרובי המאומץ כאילו היו יורשים, וקרובי המאומץ זוכים על פי דין בעזבונו של המאומץ כאילו היו יורשים.

(ג) המאומץ וצאצאיו יורשים את קרובי המאומץ, אולם הורי המאומץ והורי הוריו וצאצאיהם אינם יורשים את המאומץ."

סעיפים מוצע לאפשר דרך נוספת לעריכת צוואה על 16, 18 הדרכים הקבועות בחוק כיום. ההתקדמות הטכנולוגית של העשורים האחרונים הביאה עימה נגישות רבה לפעולות טכנולוגיות בסיסיות, המאפשרות שמירה ואחזור של מידע. לפיכך, נראה כי הוספה של אפשרות להקליט צוואה בכל דרך שמאפשרת שמירה ואחזור של תמונה וקול, היא תולדה מתבקשת של התקדמות העיתים. צוואה בהקלטה חזותית תוכל, ככלל, לשמר את התפקידים המסורתיים המיוחסים דרך כלל לדרישות הצורניות בצוואה (תפקיד ראייתי, טקסי ומוגן מפני השפעה בלתי הוגנת). במקרים רבים תוכל צוואה בהקלטה חזותית לשפר את הבחינה האובייקטיבית באשר לאמינות הצוואה וגמירות דעתו של המצווה. האפשרות לחוות במצווה כשהוא אומר את דבר צוואתו, יכולה לשמש כעזר לבוחן הצוואה, יותר ממסמך כתוב בלבד (וודאי יותר מצוואה בכתב יד).

עם זאת, קיימת חשיבות רבה לדרישות הצורניות המיוחדות לצוואה זו. ראשית, יש להקפיד על זיהוי נכון של המצווה, וזאת ייעשה, בין השאר, על ידי חיוב לצלם

"(ב) נכתבה הצוואה בלשון שהמצווה אינו שומע, תיקרא לפניו הצוואה בתרגום ללשון שהוא שומע, והמתרגם יאשר זאת על פני הצוואה בחתימתו."

"צוואה בהקלטה 20א. (א) בסעיף זה – חזותית

"הקלטה חזותית" – הקלטה בשילוב תמונה וקול;

"חומר מחשב" – כהגדרתו בחוק המחשבים, התשנ"ה-⁵1995;

"אמצעי אחסון" – כל אמצעי לאגירה ולאחסון של מידע שהוקלט בהקלטה חזותית.

(ב) צוואה בהקלטה חזותית תוקלט באמירת כל דברי הצוואה בעל פה בידי המצווה; המצווה יודעה בשמו, יציין את תאריך הקלטת הצוואה ויציין בסופה כי זו צוואתו; ההקלטה תיעשה בנוכחות עורך דין, באופן רציף, תוך צילום פניו של המצווה, היא תישמר באמצעי אחסון, ולא ייעשה בה כל שינוי; צוואה בהקלטה חזותית תופקד אצל הרשם לענייני ירושה על ידי המצווה.

(ג) נעשתה ההקלטה החזותית או נשמרה באמצעות חומר מחשב, נדרשים נוסף על התנאים שבסעיף קטן (ב) גם אלה:

(1) חומר המחשב נשמר בצורה מהימנה מעת יצירתו;

(2) הדרך שבה הופק חומר המחשב המוגש כצוואה, יש בה כדי להעיד על אמינותו.

דברי הסבר

שר המשפטים שיתייחסו להיבטים המעשיים של עריכת צוואה כאמור, שמירתה והפקדתה.

סעיף 17 בהשראת הפסיקה וההוראות הנוגעות לצוואה בפני רשות, נוספה לדרישות הצורניות של צוואה בעדים בסעיף 20 לחוק דרישה חדשה, ולפיה כאשר הצוואה נכתבה בלשון שהמצווה אינו מבין (מוצע לשמר את השימוש במונח "לשון שהמצווה אינו שומע"), יש לקרוא לפני המצווה את הצוואה בתרגום ללשון שהוא מבין ודבר התרגום יצוין ויאושר על ידי המתרגם בצוואה גופה. דרישה צורנית זו יוצר נטל ראייה, שהוכר למעשה בפסיקה, באשר לאמיתות של צוואה שנערכה בשפה שאינה מובנת למצווה, כלומר אם לא יצוין דבר התרגום, יאלץ המבקש לקיים את הצוואה להוכיח לבית המשפט כי הצוואה אכן אמיתית ומשקפת את רצון המצווה, וזאת בהתאם לסעיף 25 לחוק. הוראה דומה קיימת בסעיף 22(ג) לחוק לעניין צוואה בפני רשות.

מוצע כי מרכיבי היסוד לגבי צוואה זו יהיו כלהלן: בדומה לצוואה בכתב יד, נדרש כי כל דברי הצוואה ייאמרו בידי המצווה עצמו. מוצע כי הדרישה לנוכחות עורך דין במהלך ההקלטה תהיה מרכיב יסוד בצוואה זו. כמו כן, וכדי למנוע התערבות טכנולוגית מאוחרת לעריכת הצוואה, מוצע לקבוע תנאי הכרחי, ולפיו ההקלטה תהיה רציפה ולא ייעשה בה שינוי. עוד מוצע כי אם נעשתה או נשמרה הצוואה המוקלטת באמצעות חומר מחשב, יחולו גם התנאים הנוספים הקבועים בסעיף 20א(ג) המוצע, כמרכיבי יסוד, היינו כי שמירת המידע והפקתו נעשו בדרכים מהימנות. עוד יצוין כי נראה שבמקרים של איום על עורך הצוואה, תוכל היותה של הצוואה חזותית לעזור בבחינת מצבו הנפשי של המצווה בעת עריכת הצוואה.

להוראות לעניין צוואה בהקלטה חזותית נקבעה בסעיף התחילה המוצע תחילה מאוחרת ביחס לכניסתו של החוק המוצע לתוקף, במקביל להתקנת תקנות על ידי

⁵ ס"ח התשנ"ה, עמ' 366.

(ד) שר המשפטים יקבע בתקנות הוראות לעניין הקלטה חזותית, שמירתה, הפקדתה אצל הרשם לענייני ירושה ואופן הגשתה כחומר מחשב.

19. בסעיף 22 לחוק העיקרי – תיקון סעיף 22

(1) בסעיף קטן (א), המילים "או רשם לענייני ירושה" ו"רשם לענייני ירושה – יימחקו;

(2) בסעיף קטן (ב), בכל מקום, המילים "או רשם לענייני ירושה" – יימחקו.

20. בסעיף 23 לחוק העיקרי, בסעיף קטן (א), אחרי "מול פני המוות" יבוא "ואין לו אפשרות לערוך צוואה לפי סעיף 2א".

21. בסעיף 25 לחוק העיקרי – תיקון סעיף 25

(1) בסעיף קטן (א), אחרי "20" יבוא "2א";

(2) בסעיף קטן (ב), אחרי פסקה (2) יבוא:

"(א2) בצוואה בהקלטה חזותית כאמור בסעיף 2א – כל דברי הצוואה נאמרו בידי המצווה עצמו, ההקלטה נעשתה באופן רציף, תוך צילום פניו של המצווה, ההקלטה נעשתה בנוכחות עורך דין, היא נשמרה באמצעי אחסון ולא נעשה בה שינוי, ואם ההקלטה החזותית נעשתה או נשמרה באמצעות חומר מחשב – התקיים גם האמור בסעיף 2א(ג)(1) ו־(2)";

22. במקום סעיף 26 לחוק העיקרי יבוא:

"כשרות לצוות 26. (א) קטין שטרם מלאו לו 16 שנים, וכן מי שאינו יודע להבחין בטיבה של צוואה, אינם כשירים לעשותה.

(ב) עריכת צוואה על ידי קטין שמלאו לו 16 שנים טעונה אישור מראש של בית משפט; האישור יינתן אם נוכח בית המשפט, לאחר ששמע את הקטין, כי הצוואה נעשתה בהסכמה חופשית וכי הוא מבין את משמעות הצוואה, תוצאותיה ואת יכולת שינויה.

ד ב ר י ה ס ב ר

עדים בויתרון דברים. לפיכך מוצע לאפשר בנסיבות אלה עשיית צוואה בהקלטה חזותית בלבד ולצד זאת להשאיר את האפשרות לערוך צוואה בעל פה בנסיבות ומצבים שבהם אין אפשרות לערוך צוואה בהקלטה חזותית, למשל כאשר אין זמינות של טלפונים סלולריים עם אמצעי צילום. מצב כזה שכיח בזמן מלחמה כאשר חיילי צה"ל או אנשי כוחות הביטחון לא מחזיקים בידם טלפונים כאמור מסיבות ביטחוניות.

לעניין הוראה זו נקבעה בסעיף התחילה המוצע תחילה מאוחרת, שנתיים מיום כניסתו לתוקף של ההוראה שיקבע שר המשפטים בעניין צוואה בהקלטה חזותית.

סעיף 22 על פי הוראות סעיף 26 לחוק, קטין אינו כשיר לעשות צוואה (וכך גם פסול דין או מי שאינו

יודע להבחין בטיבה של צוואה). הוראה זו נשענת על הסברה כי קטין לעולם אינו מבין בטיבה של פעולה משפטית חשובה זו. הנחה זו אינה עומדת במבחן המציאות, שכן יש קטינים שמעל גיל מסוים יכולים להכיר בתוצאות

סעיף 19 מתוך שלא נמצאה לכך הצדקה משמעותית ובהינתן הדרכים האחרות לעשיית צוואה, מוצע לתקן את סעיף 22 לחוק ולבטל את האפשרות לעשות צוואה לפני רשם לענייני ירושה. עם זאת, מוצע להשאיר את האפשרות לערוך צוואה לפני שופט למי שבכל זאת מבקש לערוך צוואה בדרך זו, וכן את האפשרות לערוך צוואה לפני חבר בית דין דתי, כדי לאפשר למי שמבקש לעשות צוואה לפי הדין הדתי, לעשות כן לפני בית הדין הדתי.

סעיף 20 לנוכח ההצעה לאפשר עריכת צוואה בהקלטה חזותית ולנוכח האפשרויות הטכנולוגיות שמאפשרות זמינות של אמצעי הקלטה כמעט בכל מכשיר סלולרי, נראה כי הצורך בצוואה בעל פה של שכיב מרע שתירשם על ידי שני עדים, קטן במידה משמעותית. שכיב מרע או אדם הרואה את עצמו שכיב מרע, יוכל לומר את צוואתו בהקלטה חזותית לפני מותו. ערכה הראיית של צוואה זו בהקלטה חזותית הוא גבוה בהרבה מאשר צוואה שנאמרה בעל פה ונרשמה מייד לאחר מכן על ידי שני

(ג) עריכת צוואה על ידי ממנה שיפוי כוח מתמשך נכנס לתוקף בעניינו או על ידי מי שמונה לו אפוטרופוס, טעונה חוות דעת של מומחה כמשמעותו בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות, שקובעת כי הוא יודע להבחין בטיבה של צוואה.

- תיקון סעיף 27 .23 בסעיף 27 לחוק העיקרי, סעיף קטן (א) – בטל.
24. במקום סעיף 30 לחוק העיקרי יבוא:
30. (א) הוראת צוואה שנעשתה עקב כפייה, הטעיה או השפעה "כפייה, הטעיה, השפעה בלתי הוגנת או טעות בלתי הוגנת – בטלה.

(ב) הוראת צוואה המזכה את מי שערך את הצוואה, היה עד לעשייתה, היה לו חלק בעריכתה, וכן בן זוגו או צאצאו של אחד מאלה או צאצא של בן הזוג כאמור, חזקה שנעשתה בשל השפעה בלתי הוגנת.

ד ב ר י ה ס ב ר

זוה נוסחו של סעיף 26 לחוק, שמוצע לבטלו:

"בשרות לצוות"

26. צוואה שנעשתה על ידי קטין או על ידי מי שהוכרו פסול-דין או שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה – בטלה.

סעיף 23 הוראות סעיף 27(א) לחוק בעניין התחייבות לעשות או שלא לעשות צוואה, שולבו במסגרת סעיף 8 המוצע ולכן הסעיף הקטן מתייתר.

סעיפים מוצע לאחד את סעיפים 30 ו-35 לחוק, שעוסקים בנשוא דומה של השפעה בלתי הוגנת על מצווה. 24 ו-26

לעניין סעיף 30 לחוק, מוצע בסעיף קטן (א) להחליף את המונחים "אונס" ו"איום" במונח "כפייה", ואת המונחים "תחבולה" ו"תרמית" במונח המוכר והכולל יותר "הטעיה". יצוין כי נדרש יסוד נפשי של המטעה על מנת לטעון להטעיה, בשונה מטעות של המצווה שנגרמה בשל מידע לא מדויק שנמסר לו.

סעיפים קטנים (ב) ו-(ג) המוצעים נועדו לרכז את החזקות הנוגעות לעניין השפעה בלתי הוגנת, כדי לשמש כלי עזר לבית המשפט בהחלטתו בעניין קיום השפעה כאמור. סעיף קטן (ב) נועד לתת מענה לשורה ארוכה של מקרים שבהם יש חשש כבד לקיומה של השפעה בלתי הוגנת על המצווה.

עוד יודגש כי לרשימת הזוכים שזכיייתם על פי הצוואה תיחזק חזקה של השפעה בלתי הוגנת, נוספו גם צאצאיו של מי שהיה לו חלק בעריכת הצוואה וצאצאיו של בן זוגו.

המשפטיות של פעולה זו. לנוכח הרצון שלא לפגוע בקטין באופן שאינו מידתי מוצע לבטל את החזקה החלוטה, ולאפשר לו, במגבלות מסוימות, לעשות צוואה תקפה. המגבלות הן כלהלן: ראשית, כשרותו של קטין לעריכת צוואה תוכר רק החל מהגיעו לגיל שש עשרה; שנית, תוקפה של הצוואה, בדומה לפעולת משפטיות חשובות אחרות שנעשות בידי הקטין, יהיה תלוי באישור שיינתן בידי בית המשפט לעשיית הפעולה מראש. יודגש כי בית המשפט המתבקש לבחון את פעולת עשיית הצוואה אינו נדרש לבחינה ביקורתית של תוכנה של הצוואה, אלא לבחינת רגת ההבנה של המצווה לעניין טיבה של הפעולה.

נוסף על כך, מוצע לבטל את הכלל הקבוע בסעיף קטן (א) שלפיו פסול דין אינו כשיר באופן קטגורי לערוך צוואה, ובמקום זאת מוצע לקבוע כי כל מקרה ייבחן לגופו בהתאם לכושרו של המצווה להבחין בטיבה של צוואה. כמו כן, בסעיף קטן (ג) מוצע לקבוע כי צוואה שנערכה על ידי מי שהופעל בעניינו ייפוי כוח מתמשך או על ידי מי שמונה לו אפוטרופוס, טעונה חוות דעת של מומחה כמשמעותו בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות, התשכ"ב–1962 (להלן – חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות), שקובעת כי הוא יודע להבחין בטיבה של צוואה. הוראה זו היא הוראה "רכה" יותר לעומת ההוראה בעניין עריכת צוואה על ידי קטין שטעונה אישור בית משפט, והיא נועדה למנוע מצבים של ניצול מצבו של הממנה שהופעל בעניינו ייפוי כוח מתמשך בעריכת צוואה בניגוד להבנתו, ומנגד לא להקשות מעבר לנדרש על האפשרות לעריכת צוואה על ידו.

(ג) בלי לגרוע מסעיף קטן (ב), השפעה בלתי הוגנת תיבחק, בין השאר בשים לב לקיומה של הוראה בצוואה שמזכה את מי שהיו בינו ובין המצווה יחסי אמון מיוחדים או יחסי תלות, למעט קרוב של המצווה או בן זוגו; שר המשפטים רשאי לקבוע בתקנות דרישות מיוחדות לגבי אופן עריכת צוואה בנסיבות של יחסי אמון מיוחדים או יחסי תלות כאמור.

(ד) הוראת צוואה שנעשתה מחמת טעות – אם ניתן לקבוע בבירור מה היה המצווה מורה בצוואתו אלמלא הטעות, יתקן בית המשפט לפי זה את דברי הצוואה; אם לא ניתן לעשות כן – בטלה הוראת הצוואה.”

ביטול סעיף 31

25. סעיף 31 לחוק העיקרי – בטל.

ביטול סעיף 35

26. סעיף 35 לחוק העיקרי – בטל.

ד ב ר י ה ס ב ר

“אונס, איום וכו’

30. (א) הוראת צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית – בטלה.

(ב) הוראת צוואה שנעשתה מחמת טעות – אם אפשר לקבוע בבירור מה היה המצווה מורה בצוואתו אלמלא הטעות, יתקן בית המשפט לפי זה את דברי הצוואה; אם אי-אפשר לעשות כן – בטלה הוראת הצוואה.”

“צוואה לטובת עדים וכו’

35. הוראת צוואה, פרט לצוואה בעל־פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה בן־זוגו של אחד מאלה – בטלה.”

סעיף 25 סעיף 31 לחוק עוסק בקיום של צוואה למרות מקרה של אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת או תחבולה שפעלו על המצווה, לאחר שחלפה שנה מיום שהופסקו או מיום שהמצווה ידע עליהם והוא לא ביטל או תיקן את צוואתו. מוצע למחוק סעיף זה בשל היותו בלתי מוצדק מבחינה משפטית. אם מוכח שהיה פגם ברצון המצווה בעת עריכת הצוואה, אין בעובדה כי חלפה שנה מעת שהוסר הפגם כדי לשמש הוכחה לרצונו של המצווה, וסביר יותר כי הצוואה אינה משקפת את רצונו האמיתי. בהתאם, אם המצווה מעוניין לקיים את הצוואה למרות הפגם שבה, ראוי כי יעשה צוואה חדשה שלא יהיה בה פגם כאמור.

וזה נוסחו של סעיף 31 לחוק, שמוצע לבטלו:

“אי־ביטול של צוואה פגומה

31. עברה שנה מהיום שהאונס, האיום, ההשפעה הבלתי הוגנת או התחבולה חדרו לפעול על המצווה, או מהיום שנודע למצווה על התרמית או הטעות, והיה בידי המצווה לבטל את הצוואה ולא עשה כן, לא יהיה עוד באותו פגם כדי ביטול הוראת הצוואה או תיקונה.”

בסעיף קטן (ג) מוצע לקבוע הוראה חדשה שנועדה להתמודד עם מצבים שבהם המצווים משתייכים לאוכלוסיות מוחלשות ואשר מטבע הדברים חשופים יותר ליחסי תלות או ליחסי אמון מיוחדים בקשר עם אדם אחר, הוא הזוכה המיועד לפי הצוואה. לפיכך, מוצע לקבוע כי בית משפט יצטרך לבחון אם התקיימה השפעה בלתי הוגנת, בין השאר בשים לב לקיומה של הוראה בצוואה שמזכה את מי שהיו בינו ובין המצווה יחסי אמון מיוחדים או יחסי תלות. יחסים כאלה עשויים להתקיים לדוגמה בין מטופל לעובד סיעודי, בין אפוטרופוס לאדם שהוא מונה לשמש בעבורו וכן במצבים של תלות כלכלית או רגשית בנסיבות מיוחדות מתאימות. מובן כי במצבים שבהם מדובר בבני משפחה, ברוב המקרים לא יהיה מדובר בהשפעה בלתי הוגנת, שכן מערכת של יחסי אמון מיוחדים היא טבעית ומקובלת בין בני משפחה ואין בקיומה כדי להצביע על השפעה בלתי הוגנת.

מוצע להסמיך את השר לקבוע בתקנות דרישות מיוחדות לגבי אופן עריכת צוואה בנסיבות של יחסי אמון מיוחדים או יחסי תלות כאמור, לדוגמה חובת הקלטה ותיעוד של אופן עריכת הצוואה.

לעניין סעיף 35 לחוק, כאשר זוכה עורך את הצוואה או אף כשיש לו חלק בעריכתה, נוצרת חזקה חלוטה של השפעה בלתי הוגנת, דבר המוביל בהכרח לביטול הזכיה. הניסיון המצטבר בהפעלת הסעיף מלמד כי ההוראה נוקשה מדי, ועל כן ניסו בתי המשפט, לאורך השנים, לצמצמה. לכן, מוצע להפוך את החזקה החלוטה לחזקה הניתנת לסתירה, דבר שיקל על פרשנות הסעיף. בשל השינוי המוצע לסעיף 30 כאמור לעיל ושלילובה של הוראת סעיף 35 בו לעניין השפעה בלתי הוגנת – מוצע למחוק את הסעיף.

וזה נוסחם של סעיף 30 לחוק, שמוצע להחליפו כאמור, ושל סעיף 35 לחוק שמוצע לבטלו:

- תיקון סעיף 38 .27 בסעיף 38 לחוק העיקרי, בסעיף קטן (א), בסופו יבוא "ואולם, רשאי בית המשפט לבטל גם את הזכייה אם התקיימו טעמים מיוחדים המצדיקים זאת".
- החלפת סעיף 40 .28 במקום סעיף 40 לחוק העיקרי יבוא:
- "תוכן הצוואה 40. (א) המצווה רשאי לצוות לאחד או לאחדים את כל עיזבונו, חלק מעיזבונו או מנה בעיזבונו.
- (ב) המצווה רשאי לצוות שיוורש על פי דין לא יזכה בעיזבונו, כולו או חלקו, או במנה בעיזבונו"
- תיקון סעיף 41 .29 בסעיף 41 לחוק העיקרי –
- (1) במקום כותרת השוליים יבוא "זוכה במקום זוכה";
- (2) במקום סעיף קטן (א) יבוא:
- "(א) המצווה רשאי לצוות את עיזבונו לשניים כדי שיזכה השני אם לא זכה הראשון; התקיים אחד מאלה יזכה הזוכה השני בעיזבון:
- (1) הזוכה הראשון מת לפני המצווה;
- (2) הזוכה הראשון נמצא פטול לרשת;
- (3) הזוכה הראשון הסתלק מן המגיע לו שלא לטובת אחר או שהשיב את חלקו או מנתו כאמור בסעיף 8(ב)(3);
- (4) הזוכה הראשון לא זכה בעיזבון בשל תנאי או מועד שבצוואה";

ד ב ר י ה ס ב ר

המוצע. מעבר לכך, מוצע בסעיף קטן (ב) להבהיר כי המוריש רשאי לצוות "צוואה שלילית". השאלה אם יכול מוריש לצוות שיוורשו על פי דין, קרוביו או בן זוגו, לא יירשו אותו, נדונה רבות בפסיקה וניתנו לה תשובות מתשובות שונות (ראו, למשל, ע"א 122/86 שפיר נ' קליבנסקי, פ"ד מ"ד(1), 738). לא נמצאה סיבה מספקת לחסום את דרכו של מוריש לקבוע שפלוני לא יירש אותו, וזאת מתוך תפיסה שבסוגיה זו נראה שישום עקרון העל של כיבוד רצון המת עדיף על פני שיקולים אחרים המצדיקים את ביטול הוראת ההדרה. לנוכח חילוקי הדעות בפסיקה בעניין זה, מוצע לקבוע כאמור במפורש. יודגש כי מדובר בהדרה מפורשת של המצווה ואם המצווה הדיר את כלל הירושים על פי דין, המדינה תירש אותו לפי סעיף 17 לחוק.

סעיף 29 לפסקה (2)

סעיף 41 לחוק דן בנסיבות שבהן אדם מצווה את ירושתו לשני זוכים, באופן שהזוכה השני יבוא במקום הראשון אם הראשון לא יזכה מסיבה כלשהי, ומפרט את המקרים שבהתקיימם ציווי זה יתממש. למען הסר ספק, מוצע להוסיף לרשימת המקרים גם מצב שבו הזוכה הראשון לא זכה בשל קיומו של תנאי בצוואה (מתלה – כלומר הזוכה הראשון לא עמד בתנאי שנקבע בצוואה, או מפסיק – כלומר התנאי התקיים לפני פטירת המצווה ועל כן התבטלה זכותו של הזוכה הראשון). עוד מוצע לחדד כי אם כתוצאה מרצונו לשנות צוואה הדרתית שעשה עם המוריש יחזיר הזוכה הראשון לעיזבון את מה שקיבל, יהיה הזוכה השני זכאי למה שהוחזר (ראו דברי ההסבר לסעיף 8א(ב)(2)(ב) המוצע).

סעיף 27 סעיף 38(א) לחוק הירושה, עוסק בפסלות תנאי או חיוב בצוואה המבוססים על דבר שאינו חוקי, אינו מוסרי או אינו אפשרי. הוראת סעיף 38(א) לחוק קובעת תוצאה קטגורית: בטלות של התנאי או החיוב וקיום הזכייה על אף בטלותו. ואולם ניתן למצוא מצבים שבהם לא מוצדק לאשר אף את הזכייה עצמה. בהוראת הסעיף עומדים זה מול זה האינטרס שבקיום רצונו של המצווה והאינטרס שבאימתן תמריץ לקיים מעשים בלתי חוקיים או הנוגדים את תקנת הציבור (שהרי אם תבוטל גם הזכייה, עקב אי-עמידה בתנאי, יהווה הדבר תמריץ לזוכה לקיים את התנאי). ככלל, אכן ראוי שלא לתמרץ עשיית מעשים בלתי חוקיים או הנוגדים את תקנת הציבור, ואולם כאשר מדובר במקרים שאינם חמורים, או כאשר נהיר שהמצווה לא היה מודע לחוסר החוקיות שבתנאי או בחיוב שהעמיד, רשאי בית המשפט לבטל את הזכייה עצמה, כדי לקיים את רצונו של המצווה.

סעיף 28 סעיף 40 לחוק הירושה קובע כלהלן:

"נושא הצוואה

40. אדם רשאי לצוות לאחד או לאחדים –
- (1) כל עזבונו או חלק יחסי מכל עזבונו;
- (2) נכס מנכסי עזבונו או טובת הנאה מעזבונו (בחוק זה – מנה)."

מוצע להחליף את נוסחו של סעיף 40 האמור ולקבוע בסעיף קטן (א) המוצע נוסח מדויק יותר המתבסס על המונחים "חלק" ו"מנה" כפי שהוגדרו בסעיף ההגדרות

(3) אחרי סעיף קטן (ב) יבוא:

"(ב1) התקיים בזוכה השני האמור בפסקה מהפסקאות (1) עד (4) שבסעיף קטן (א) – בטלה ההוראה לטובתו."

החלפת סעיף 42

30. במקום סעיף 42 לחוק העיקרי יבוא:

"זוכה אחר זוכה 42. (א) המצווה רשאי לצוות את עיזובו לשניים כדי שיזכה השני אחרי זוכה הראשון; התקיים אחד מאלה יזכה הזוכה השני בעיזבונו;

(1) הזוכה הראשון מת;

(2) הזוכה הראשון נמצא פסול לרשת;

(3) הזוכה הראשון הסתלק מן המגיע לו שלא לטובת אחר או שהשיב את חלקו או מנתו כאמור בסעיף 8א(ב3)(ב);

(4) הזוכה הראשון לא זכה בעיזבונו או חדל מלזכות בעיזבונו בשל תנאי או מועד שבצוואה.

(ב) הזוכה הראשון זכאי לעשות בעיזבונו כבתוך שלו, והזוכה השני לא יזכה אלא במה ששייר הראשון; ואולם אין הראשון יכול לגרוע מזכותו של השני בצוואה, בהסתלקות לטובת אחר או במתנה או בתרומה שאינן מקובלות בנסיבות העניין, ואם עשה כן – בטלה הפעולה.

ד ב ר י ה ס ב ר

לפסקה (3)

זכאי השני לירושה. הבהרה זו נדרשת בעקבות תיקון מס' 21 לחוק הירושה, שתיקן את סעיף 49 לחוק בעניין תוצאת הפסלות לרשת ביחס לילדיו וצאצאיו של מי שנמצא פסול לרשת. ההתייחסות המיוחדת למצבי הפסלות לרשת מציינת אפוא כי גם אם יש לזוכה שנמצא פסול לרשת צאצאים האמורים להחליפו, העיזבונו לא יועבר אליהם אלא לזוכה השני. עוד מוצע להבהיר כי גם במצב של הסתלקות הראשון מזכותו על פי הצוואה תיווצר תוצאה של זכיית השני. יצוין כי בניגוד למצב של זוכה במקום זוכה, שבו יכול הזוכה הראשון להסתלק לטובת אדם אחר, הרי במצב של זוכה אחר זוכה ולנוכח ההצעה לאסור על הזוכה הראשון לגרוע מזכותו של השני בדרך של הסתלקות (ראו דברי ההסבר לסעיף קטן (ב)). לא יוכל הזוכה הראשון להסתלק לטובת אחר, אלא אם כן האחר הוא הזוכה השני. לבסוף מוצע להבהיר גם בסעיף זה, כי הזוכה השני יהיה זכאי לרשת אם הזוכה הראשון יבחר לשנות את צוואתו ההדדית ולהחזיר לעיזבונו את מה שקיבל במסגרתה (ראו דברי ההסבר לסעיף 8א(ב2)(ב) המוצע).

לסעיף קטן (ב)

הפסיקה דנה רבות בזכותו של הזוכה הראשון בעיזבונו ובהערכת התנהגותו יחסית לזכותו של הזוכה השני. מוצע להרחיב את ההגבלה על מתחם הפעולות "המותרות" לזוכה הראשון ולקבוע שלא יוכל לגרוע מזכותו של השני לא רק בצוואה אלא גם במתן מתנה או תרומה שאינן

מוצע להוסיף בסעיף 41 לחוק את סעיף קטן (ב1) שקובע ברירת מחדל פרשנית למקרה שגם הזוכה השני נפטר לפני המוריש, נמצא פסול לרשת, הסתלק הסתלקות שלא לטובת אחר או שזכותו לרשת התבטלה בשל תנאי שבצוואה. לכאורה, במצב זה ניתן להעלות השערות רבות באשר לאומד דעתו של המצווה, וייתכנו שלוש אפשרויות מרכזיות: יורשי המוריש יזכו, יורשי הירושה הראשון יזכו או יורשי הירושה השני יזכו. מובן, כי קשה להכריע מהו אומד דעתו של מוריש סביר בנסיבות אלה. לנוכח הקושי עדיפה התוצאה של חזרה לברירת המחדל הכללית של דיני הירושה, כלומר כללי הירושה שעל פי דין. תוצאה זו מושגת באמצעות הקביעה כי הוראת הצוואה לטובת הזוכה השני בטלה. זאת בהתאם להוראה בסעיף 354 המוצע, שלפיה כאשר בטלה הוראת הצוואה, וככלל, תועבר הזכייה ליורשים על פי דין של המוריש.

סעיף 30 סעיף 42 לחוק דן בנסיבות שבהן אדם מצווה את ירושתו לשני זוכים, באופן שהזוכה השני יבוא לאחר הראשון, ומפרט את המקרים שבהתקיימם צווי זה יתממש. מוצע להחליפו באופן המפורט להלן:

לסעיף קטן (א) המוצע

סעיף קטן זה מונה כמה מצבים טיפוסיים, שבהם זוכה הירושה השני המוזכר בצוואה כירושה אחר הראשון. מוצע להבהיר כי במצב שבו הזוכה הראשון נמצא פסול לרשת,

(ג) הזוכה השני יזכה אם היה כשר לרשת את המצווה בשעת זכייתו, אף אם לא היה כשר לכך במות המצווה; התקיים בזוכה השני האמור בפסקאות (1), (2) או (4) שבסעיף קטן (א), או שהסתלק הסתלקות שאינה לטובת אחר – בטלה ההוראה לטובתו.

(ד) הוראת צוואה על דרך זו ליותר משניים – בטלה, זולת הוראה לטובתו של מי שהיה בחיים בשעת עשיית הצוואה.

”(ב) לא התקיים התנאי או לא הגיע המועד שנקבע בצוואה, לפני מות המצווה, יוחזק העיזבון בנאמנות לטובת הזוכה בידי היורשים האחרים, ואולם רשאי בית המשפט למנות לעניין זה נאמן שאינו יורש, או את מנהל העיזבון שמונה לפי סעיף 77 או 78; הוראות סעיף קטן זה יחולו גם כשציווה המצווה את עיזבונו למי שנוולד לאחר מותו כאמור בסעיף 2(3) ו-3(3) או לתאגיד שעדיין אינו כשר לרשת לפי סעיף 4.”

ד ב ר י ה ס ב ר

וזה נוסחו של סעיף 42, שמוצע להחליפו:

”יורש אחר יורש”

42. (א) המצווה רשאי לצוות לשניים על מנת שיזכה השני אחרי שזכה הראשון; השני יזכה במות הראשון או בהתקיים התנאי או בהגיע המועד שנקבע לכך בצוואה, הכל לפי המוקדם יותר.

(ב) הראשון רשאי לעשות במה שקיבל כבתוך שלו, והשני לא יזכה אלא במה ששייר הראשון; אולם אין הראשון יכול לגרוע מזכותו של השני על ידי צוואה.

(ג) השני יזכה אם היה כשר לרשת את המצווה בשעת זכייתו, אף אם לא היה כשר לכך במות המצווה; מת השני לפני שעת זכייתו או שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מן המגיע לו, הוראת הצוואה לטובתו מתבטלת.

(ד) הוראת צוואה על דרך זו ליותר משניים – בטלה, זולת הוראה לטובתו של מי שהיה בחיים בשעת עשיית הצוואה.

סעיף 31 על פי הנוסח של סעיף 43(ב) לחוק הירושה, כאשר קבע המוריש תנאי מתלה בצוואתו והתנאי טרם התקיים במותו, ינוהל העיזבון כולו בידי מנהל העיזבון עד שיתקיים התנאי או עד שיתברר שלא ניתן לקיימו. הוראה זו סובלת מליקויים: ראשית, במישור התאורטי, לא ברור אם הקניין בזכות המותנית מועבר לזוכה (בתנאי המתלה) או ליורשים האחרים הכפופים לקיום התנאי. על פי הכלל המוצע יהיו היורשים או אדם אחר שמונה לצורך כך על ידי בית המשפט, נאמניו של הזוכה; שנית, הוראת הסעיף הקיים יוצרת גם בעיה פרקטית, שכן החיוב לניהול העיזבון עד למועד שבו התקיים התנאי או עד שהוברר כי אינו יכול עוד להתקיים, גורם, לעיתים, למעמסה מיותרת על העיזבון; גם אם היורשים אינם מעוניינים בניהול העיזבון בידי מנהל עיזבון, מחייבת הוראת הסעיף מינוי

מקובלות בנסיבות העניין או בהסתלקות. לעניין הסתלקות, הכוונה היא להסתלקות הגורעת מזכותו של היורש השני, כמו למשל, כאשר ההסתלקות היא לטובת אדם אחר שאינו הזוכה השני (שהיא כשלעצמה אפשרית רק כל עוד הזוכה השני הוא בן זוג, ילדו או אחיו של המוריש). ברור כי הסתלקות כללית שאינה לטובת אדם אחר תגרום בהכרח לזכיית הזוכה השני, כאמור בדברי ההסבר לסעיף קטן (א) המוצע. יובהר כי אם נעשתה פעולה בניגוד להוראת הסעיף, הרי היא בטלה, ומכאן שיחולו הדינים הרלוונטיים לגבי “בטלות פעולות”, לרבות דיני ההשבה.

לסעיף קטן (ג)

במצב שבו הזוכה השני נפטר לפני שעת זכייתו או שזכייתו נמנעה בשל סיבה אחרת, ובדומה למצב של פטירת הזוכה השני לפני שעת זכייתו בסיטואציה של זוכה במקום זוכה, ניתן להעלות שלוש אפשרויות מרכזיות לבחינת אומד דעתו של המצווה: יורשי המוריש יזכו, יורשי היורש הראשון יזכו או יורשי היורש השני יזכו. בחוק הקיים נקבע הכלל שלפיו ההוראה לטובת היורש השני מתבטלת, אך אין זה ברור מהי תוצאת הבטלות. על פי ההצעה, יישמר כלל הבטלות אלא שיש להזכיר כי על פי ברירת המחדל המוצעת במצבים של בטלות הוראה בצוואה, וכל עוד לא ניתן ללמוד על כוונה אחרת של המצווה, נכסי העיזבון יחולקו בין יורשי המצווה על פי דין (ראו דברי ההסבר לסעיף 354 המוצע). כמו כן, מוצעים תיקונים נוספים: ראשית, מוצע לציין, בהקשר של הסתלקות, כי בטלות ההוראה לטובת הזוכה השני תהיה רק אם הסתלק שלא לטובת אחר, שכן ההנחה היא כי אומד דעת המצווה הוא לאפשר לזוכה השני, מעת שקיבל את העיזבון, לעשות בו כרצונו (וזאת בניגוד, למשל, להגבלות המוטלות על הזוכה הראשון). עוד מוצע לציין במפורש, כי אם מונע תנאי את ירושתו של היורש השני, הרי התוצאה היא בטלות ההוראה לטובתו.

32. בסעיף 50 לחוק העיקרי, המילים "או שהסתלק מן המגיע לו, שלא לטובת בן-זוגו, ילדו תיקון סעיף 50 או אחיו של המוריש" – יימחקו.

הוספת סעיפים
א54 ו-ב54

33. אחרי סעיף 54 לחוק העיקרי יבוא:

"קיום בקירוב א54. הוראת צוואה שאין אפשרות לקיימה אך ניתן לקיימה

בשינויים שאין בהם כדי לשנות את מהותה (בסעיף זה – קיום בקירוב), רשאי בית המשפט לקיימה בקירוב; ואולם אם זכה יורש בשל הקיום בקירוב בחלק או במנה ששוויים גבוה יותר משווי החלק או המנה שלהם היה זכאי אילו קוימה הצוואה בלא השינוי, ישלם את ההפרש ליורשים האחרים שחלקם או שמנתם קטנו בשל השינוי.

זכייה בעיזבון
כאשר בטלה
הוראת צוואה
בטלה הוראת צוואה לפי פרק זה, יזכו בזכייה הנוגעת להוראה הבטלה היורשים על פי דין של המצווה, לפי כללי החלוקה שבירושה על פי דין."

ד ב ר י ה ס ב ר

כאמור, על העלויות הכרוכות בכך ועוד, הליכי החלוקה של העיזבון מעוכבים גם הם, שכן לא ניתן לסיימם כל עוד מנהל העיזבון משמש בתפקידו. ההוראה המוצעת תפתור בעיה פרקטית זו, שכן העברת הנכס לנאמן לאחר החלוקה, תשתלב בסיומם של הליכי ההורשה, בלי צורך למנות להליכים אלה מנהל עיזבון ובלי לעכב רק לשם כך את חלוקת העיזבון. עם זאת, תינתן האפשרות לבית המשפט למנות גם את מנהל העיזבון, אם מונה, לנאמן, וזאת על פי שיקול דעתו ובמקרים המתאימים.

סעיף 32 לנוכח התיקון המוצע לסעיף 6 לחוק, כאמור בסעיף 4 לדברי ההסבר, בעניין תוצאת ההסתלקות שלא לטובת אדם אחר, מתייתרת ההוראה בסעיף 50 לחוק בעניין זוכה שהסתלק שלא לטובת אדם אחר ומוצע למוחקה.

סעיף 33 מוצע להוסיף כמה הוראות חוק חדשות בחוק הירושה:

לסעיף 54 המוצע

ההלכה הפסוקה החילה את דוקטרינת "הביצוע בקירוב" כאחת התורות המתאימות לפרשנות צוואה (ראה למשל ע"א 96-1900 איזבל טלמצי'ו נ' האפוטרופוס הכללי, פ"ד נג(2) 817 וכן ע"א 99-490 הקדש מנחם ובלומה אטינגר קרן צדקה לזכרם עליידי נאמני ההקדש נ' תנחים אבן טוב, פ"ד נו(5) 145). מקורה של דוקטרינה זו במוסד הנאמנות הציבורית במשפט האנגלי (או "ההקדש הציבורי"), ומשם הלכה והתפשטה גם למוסדות משפטיים נוספים. בהעדר אפשרות לקיים את הצוואה כלשונה, כאשר החלופה היא בטלות ההוראה, עדיפה התוצאה של קיומה בקירוב, ובלבד שאומד דעתו של המצווה יישמר במהותו. כדי למנוע תוצאה שתפגע באחד היורשים עקב הפעולה הפרשנית,

לסעיף 54 המוצע

בחוק הירושה נקבעו כמה מצבים שבהתקיימם בטלה הוראת הצוואה (למשל, הוראת הצוואה נעשתה בהשפעה בלתי הוגנת (סעיף 30 לחוק), כאשר יורש שני לאחר ראשון נפטר לפני שעת זכייתו (סעיף 42ג) לחוק), הוראת צוואה שאינה מסוימת מספיק (סעיף 33 לחוק), הוראת צוואה לטובת זוכה שנפסל לרשת (סעיף 50 לחוק). ואולם חוק הירושה אינו קובע מה יהיה גורל הזכייה לאחר הביטול, והדבר נתון לפרשנות בהתאם למשמעות הוראות הצוואה ולנסיבותיו של כל מקרה ומקרה. מוצע לקבוע ברירת מחדל כללית, ולפיה בכל מקרה של הוראה בצוואה שבטלה לפי הוראות הפרק השלישי לחוק: ירושה על פי צוואה, יזכו היורשים על פי דין. ברירת מחדל זו תואמת את העיקרון הכללי שלפיו אם אין צוואה הרי הירושה תיעשה על פי הוראות הדין, ובהיותן של הוראות אלה ביטוי לאומד הדעת של "המצווה הסביר", נראה כי יש להחילן כברירת מחדל לפחות. מובן כי אם יציין המצווה במפורש או במשתמע דרך אחרת להעברת עיזבונו במקרה של בטלות, תועדף דרך זו, אלא שאין צורך לציין זאת במפורש בהוראות הסעיף, נוכח האופי הדיספוזיטיבי של הוראות החוק המוצע.

- ביטול סעיף 64 34. סעיף 64 לחוק העיקרי – בטל.
- החלפת סעיף 104 35. במקום סעיף 104 לחוק העיקרי יבוא:
104. היה בעיזבון כדי סילוקם של כל חובות העיזבון ושל המזונות מן העיזבון, יסולקו חובות העיזבון והמזונות לפי הסדר, כמפורט להלן:
- (1) ההוצאות הכרוכות בהלוויית המוריש, בקבורתו ובהצבת מצבה על קברו, לפי הנהוג באותן נסיבות;
- (2) ההוצאות של צו ירושה, של צו קיום ושל ניהול העיזבון, אם הן חלות על העיזבון;
- (3) חובות המוריש, למעט חובות כאמור בפסקה (4);
- (4) חובות המוריש לבן זוגו על פי עילה הנובעת מקשר האישות, לרבות חובות לפי כתובה, והמגיע לבן זוג לפי חוק יחסי ממון, או לפי הסכם ממון כמשמעותו באותו חוק;
- (5) מזונות מן העיזבון; ואולם רשאי בית המשפט להורות כי מזונות זמניים ישולמו לזכאי אף בטרם שולמו החובות כאמור בפסקאות (1) עד (4)."

- תיקון סעיף 105 36. בסעיף 105 לחוק העיקרי –
- (1) בכל מקום, אחרי "חובות העיזבון" יבוא "והמזונות מן העיזבון";
- (2) סעיף קטן (ג) – בטל.
- החלפת סעיף 106 37. במקום סעיף 106 לחוק העיקרי יבוא:
106. התברר שאין בעיזבון כדי סילוקם של כל חובות העיזבון והמזונות מן העיזבון, יגיש מנהל העיזבון בקשה לניהול העיזבון בהליך חדלות פירעון לפי סעיף 177 לחוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי, ויחולו על העיזבון הוראות החוק האמור:

ד ב ר י ה ס ב ר

סעיפים הוראת סעיף 104 לחוק הנוגעת לסדר עדיפות 35 עד 37 בין חובות העיזבון אינה ברורה כל צורכה. לכאורה, יש בהוראה משום קביעה של סדר עדיפויות בין חובות של עיזבון חדל פירעון. פרשנות זו נלמדת לא רק מלשון הרישה (הנוקטת את המילים "סדר עדיפות"), אלא גם מהוראות סעיפים קטנים (ב) ו-(ג), הקובעות כללים לחלוקת חובות, אשר דומים במהותם לכללי חלוקה במצבי חדלות פירעון. ואולם פרשנות זו מובילה לסתירה בין ההוראה הנדונה ובין הוראות החוק האחרות, שכן במצב של חדלות פירעון, ובהתאם להוראת סעיף 106 לחוק, יש לפנות להליכי חדלות פירעון. עיון בחוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי, מעלה כי נקבעו בו הסדרים המיוחדים לעניין חדלות פירעון של עיזבון, אשר אינם דומים להסדרים הקובעים בחוק הירושה (וראו סעיפים 177 ו-178 לחוק חדלות פירעון). לכן, מוצע להבהיר כי הוראות הסעיף יחולו רק על סדר הזמנים לסילוק החובות, כלומר ההוראה תחול רק על עיזבון

סעיף 34 סעיף 64 לחוק הירושה קובע שאם אין די בעיזבון כדי תשלום מזונות לכל הזכאים, רשאי בית המשפט לחלק את המזונות בין הזכאים או לקבוע סדר עדיפויות בין הזכאים. התיקון המוצע לסעיף 106 לחוק קובע שבמקרה שבו אין די בעיזבון כדי לשלם את כל החובות והמזונות, ינוהל העיזבון בהליך חדלות פירעון לפי חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי, התשע"ח-2018 (להלן – חוק חדלות פירעון). לנוכח התיקון האמור לסעיף 106, מתייתרת הוראת סעיף 64 ומוצע לבטלו. וזה לשונו של סעיף 64 לחוק, שמוצע לבטלו:

"סדר העדיפויות בין הזכאים"

64. לא היה בעיזבון כדי סיפוק המזונות לכל הזכאים להם, רשאי בית המשפט, לפי הנסיבות, לחלקם ביניהם או לפסוק מזונות לאלה הנראים לו כזקוקים להם ביותר."

38. בסעיף 107 לחוק העיקרי, בסעיף קטן (ב), במקום הסיפה החל במילים "ואין לחלקה" תיקון סעיף 107 יבוא "כאמור בסעיף 99".

39. בסעיף 110 לחוק העיקרי – תיקון סעיף 110

(1) בסעיף קטן (א), במקום "על פי צו של בית משפט" יבוא "לפי סעיף 111";

(2) בסעיף קטן (ד), במקום "117" יבוא "114, 116 ו-117".

ד ב ר י ה ס ב ר

באותן נסיבות;

(2) ההוצאות של צו ירושה, של צו קיום ושל ניהול העזבון במידה שהן חלות על העזבון;

(3) החובות שהמוריש היה חייב ערב מותו ולא נתבטלו במוותו (בחוק זה – חובות המוריש) לרבות המגיע לאשתו על פי כתובה במידה שסכום הכתובה אינו עולה על סכום סביר;

(4) המגיע לבן-יוגו של המוריש על פי עילה הנובעת מקשר האישות, פרט לכתובה כאמור בפסקה (3), והמגיע לבן זוג לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג-1973, או לפי הסכם ממון כמשמעותו באותו חוק.

(ב) חובות העזבון בעלי עדיפות שווה יסולקו לפי יחס הסכומים שלהם.

(ג) עדיפותם של מסים ותשלומי חובה אחרים תהיה בהתאם להוראות החוקים הרנים בהם.

(ד) חובות העזבון עדיפים על מזונות מן העזבון.

"פשיטת רגל של העזבון"

106. התברר שאין בעזבון כדי סילוקם של כל חובות העזבון, חייב מנהל העזבון להגיש בקשה למתן צו ניהול העזבון בפשיטת רגל לפי דיני פשיטת רגל, אם לא ציווה בית המשפט על דרך אחרת של היסול העזבון.

סעיף 38 בסעיף 107 לחוק מוצע תיקון בנוגע לעיכוב בחלוקת העזבון. סעיף קטן (ב) מורה כי העזבון לא יחולק עד שתחלוף התקופה הקבועה בהזמנת הנושים או עד לחלוף התקופה המוזכרת בסעיף 3 לחוק לעניין כשרותו לרשת של מי שנולד 300 ימים לאחר מות המוריש. מוצע לבטל הוראה זו ביחס לתקופת 300 הימים שמתייחסת ליורש עתידי שטרם נולד, כיוון שאין הכרח לעכב את הליכי החלוקה כדי לשמור על האינטרס בירושה של יורש עתידי כאמור, במיוחד בשים לב לתיקון המוצע לסעיף 3 לחוק שמאפשר ירושה אף לילד שנולד מתאי רבייה של המוריש, בתוך פרק זמן ארוך משמעותית אחרי מותו של המוריש.

סעיפים הוראות סעיפים 110 ו-111 לחוק קובעות כללים 39 ו-40 לעניין חלוקה של העזבון תוך הבחנה בין מצבי הסכמה בין היורשים למצבים של העדר הסכמה.

הכלל הבסיסי הוא שבהעדר הסכמה בין היורשים בדבר חלוקת העזבון, יש לחלק את העזבון בהתאם לצו של בית משפט.

יש בו די כדי לסלק את החובות והמזונות מן העזבון ותנחה את מנהל העזבון (או את היורשים, אם אין מנהל עזבון) אילו מהחובות יש לפרוע לפני אחרים, וזאת גם אם בסופו של דבר כל החובות ייפרעו. חשיבות ההוראה היא ביחס לאותם מצבים שבהם לא ניתן לפרוע את כל החובות באופן מידי (למשל במצב שבו כדי לפרוע את כל החובות יש לממש נכסי מקרקעין). ההוראה קובעת במצבים אלה מי מהנושים יוכל לקבל את חובו באופן מידי ומי ייאלץ להמתין זמן מה נוסף. יובהר כי ההוראה מתייחסת לחובות הידועים ליורשים או למנהל העזבון ולא מטילה עליהם לבצע חקירות לבדיקת היקף החובות מעבר לחובות שבדין. אם יתברר בשלב מאוחר יותר שאין בעזבון כדי לאפשר את פירעון כל החובות יחולו סעיפים 105 או 106 לחוק, לפי העניין.

בהתאם לאמור לעיל, מוצע למחוק את הוראות סעיפים קטנים (ב), (ג) ו-(ד) לסעיף 104 לחוק, כמו כן מוצע לבטל את ההבחנה בין סכום סביר מתוך כספי הכתובה ובין כלל כספי הכתובה (ההבחנה הקיימת בין פסקאות (3) ל-(4) בסעיף קטן (א)). יצוין כי אין בביטול ההבחנה כאמור כדי לשנות מההלכה הקובעת, כי בת הזוג יכולה לבחור בין זכותה למחצית נכסי העזבון בירושה על פי דין ובין קיום חיוב הכתובה כלפיה.

סעיף 105 דן במצב ביניים שבו לא ברור אם יש מקום להניח כי יש בעזבון כדי סילוקם של כל החובות והמזונות או שישנו חשש שאין בעזבון כדי סילוקם המלא ומורה למנהל העזבון כיצד לפעול. מוצע לתקן את סעיף זה ולהתאימו לשונית לתיקונים המוצעים לסעיפים 104 ו-106 לחוק כך שיכלול הפרדה בין חובות העזבון ובין המזונות מן העזבון.

בסעיף 106 לחוק, הודן במצב שבו ברור כי אין די בעזבון כדי לפרוע את כל החובות והמזונות, ועל כן יש לפנות להליך חדלות פירעון, מוצע להחליף את ההפניה לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980 (להלן – פקודת פשיטת הרגל), שבוטלה ולהפנות במקומה לחוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי, שהחליף את הפקודה שבוטלה כאמור. עוד מוצע לעשות כמה שינויי נוסח.

וזה נוסחם של סעיפים 104 ו-106 לחוק, שמוצע להחליפם כאמור:

"סדר עדיפות בין חובות העזבון"

104. (א) הסכומים הבאים (בחוק זה – חובות העזבון) יסולקו לפי סדר עדיפות זה:

(1) ההוצאות הכרוכות בהלווית המוריש, בקבורתו ובהצבת מצבה על קברו, לפי הנהוג

(1) בכותרת השוליים, במקום "חלוקה על פי צו של בית-המשפט" יבוא "חלוקה על פי צו";

(2) בסעיף קטן (א), אחרי "בית המשפט" יבוא "ולעניין נכסי עיזבון שהם כספים – ניתן לחלקם גם על פי צו ירושה או צו קיום צוואה של הרשם לענייני ירושה";

(3) אחרי סעיף קטן (א) יבוא:

"(א) אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי למנוע או לעכב את העברת חלקו או מנתו של יורש על פי צו ירושה או צו קיום צוואה או כדי למנוע רישום נכס בהתאם לצו ירושה או צו קיום צוואה."

תיקון סעיף 125א 41. בסעיף 125א לחוק העיקרי, ההגדרה "פקודת פשיטת הרגל" – תימחק.

42. בסעיף 125ג לחוק העיקרי, בסעיף קטן (א) –

(1) בפסקה (1)(1), במקום "צו כינוס כאמור בסעיף 6 לפקודת פשיטת הרגל או צו ניהול עיזבון בפשיטת רגל כאמור בסעיף 202 לפקודה האמורה" יבוא "צו לפתיחת הליכים לפי חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי";

(2) בפסקה (2), במקום "בפשיטת רגל לפי פקודת פשיטת הרגל" יבוא "בהליך חדלות פירעון לפי חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי" ובמקום "בקשת פשיטת רגל לפי אותה פקודה" יבוא "בקשה לצו לפתיחת הליכים לפי אותו חוק".

43. בסעיף 125יב לחוק העיקרי, במקום "פקודת פשיטת הרגל" יבוא "חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי".

44. בסעיף 135 לחוק העיקרי, אחרי "פסול דין" יבוא "ממנה שייפוי כוח מתמשך נכנס לתוקף בענייניו" והמילים "תשכ"ב-1962" – יימחקו.

ד ב ר י ה ס ב ר

על ידי רשם לענייני ירושה, בלא צורך בצו של בית משפט ובלא צורך בהסכם בין היורשים בדבר חלוקת העיזבון.

תיקון נוסף לסעיף 110 עניינו בסעיף קטן (ד) שבו מוצע לבטל את ההפניה לסעיף 115 לחוק, סעיף קטן זה קובע שכאשר יש הסכם בין היורשים, לא חלים הכללים לחלוקה שבסעיפים 112 עד 117 לחוק הירושה. אלא שסעיף 115 לחוק הירושה עוסק בזכות של בני משפחה שהיו גרים עם המוריש להוסיף לגור בדירה בהתאם לתנאים המפורטים בסעיף. זכות זו היא מעין זכות סוציאלית חברתית שנועדה להגן על אותם בני משפחה שעלולים להיפגע כתוצאה מחלוקת העיזבון שכולל את דירת המגורים. יצוין כי בני המשפחה שגרו עם המוריש בדירה לא תמיד נכללים בין היורשים, למשל אם מדובר בירושה על פי צוואה. לפיכך, מוצע לקבוע ולהבהיר כי לא יהיה ניתן לנשל את בני המשפחה מזכות זו במסגרת הסכם בין היורשים.

סעיפים 41 עד 43 בסעיפים אלה מוצעים תיקונים והתאמות לחוק חדלות פירעון, שהחליף את פקודת פשיטת הרגל.

סעיף 44 לנוכח תיקון מס' 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, שהוסיף את האפשרות לקבוע ייפוי כוח מתמשך מוצע להוסיף לרשימת האנשים שבסעיף

במסגרת חלוקת העיזבון שלא בדרך של פנייה לבית משפט, פעמים רבות יורש מעוניין לקבל את חלקו בעיזבון בהתאם לצו ירושה או צו קיום צוואה, מתוך כספים שמוחזקים בידי צד שלישי, לדוגמה בנקים. במקרים רבים הבנקים נוהגים לדרוש, מעבר לצו כאמור, הסכמה מפורשת בכתב של כל היורשים או צו של בית משפט כתנאי להעברת הכספים ליורש. ברור כי בכל מקרה של מחלוקת בין היורשים יש צורך בצו של בית משפט לצורך חלוקת העיזבון. זאת, כיוון שאין זה מתפקידיו של הבנק לפקח על אופן חלוקת העיזבון בין היורשים, לרבות על תשלום חובות העיזבון לנושים. ואולם ניסיון החיים מלמד שיש מקרים שבהם אין מחלוקת מהותית בין היורשים, אך יש קושי לקבל הסכמה מפורשת בכתב של כל היורשים כיוון שלא ניתן לאתר את אחד היורשים, או שהוא מתגורר בחו"ל, וכיוצא באלה. לפיכך אין הצדקה לדרוש בכל מקרה ומקרה הסכמה של כל היורשים או צו של בית משפט. זאת, מאחר שהאחריות לחלוקת העיזבון בין היורשים ולסילוק חובות העיזבון מוטלת בראש ובראשונה על היורשים עצמם, זה כלפי זה וגם כלפי צדדים שלישיים, ולא על הבנק. לנוכח האמור מוצע לקבוע כי במקרים אלה יש להעביר ליורש את חלקו בהתאם לצו הירושה או צו קיום הצוואה שניתנו

45. בחוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981⁶, בסעיף 16, פסקה (3) – תימחק. תיקון חוק אימוץ ילדים
46. (א) תחילתו של חוק זה שנה מיום פרסומו (להלן – יום התחילה). תחילה
- (ב) תחילתן של הוראות סעיפים 18, 20א ו-25(א) ו-(ב)2(א) לחוק הירושה כנוסחן בסעיפים 16, 18 ו-21 לחוק זה, במועד שיקבע שר המשפטים, בצו, בהתאם למועד כניסתן לתוקף של תקנות לפי סעיף 20א לחוק הירושה כנוסחו בסעיף 18 לחוק זה.
- (ג) תחילתן של הוראות סעיף 23(א) לחוק הירושה כנוסחו בסעיף 20 לחוק זה, שנתיים מהמועד שקבע שר המשפטים בצו לפי סעיף קטן (ב).
47. (א) מי שמת לפני יום התחילה, ימשיכו לחול על ירושתו הוראות הדין שחלו עליה תחולה והוראות מעבר ערב יום התחילה.
- (ב) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), עשה אדם צוואה ערב יום התחילה ומת לאחר המועד האמור, תהא הצוואה תקפה, מבחינת צורתה ומבחינת תוכנה, אם הייתה תקפה לפי הדין שחל ערב יום התחילה.

ד ב ר י ה ס ב ר

לתוקף, מוצע כי התחילה עצמה תהיה במועד שיקבע שר המשפטים בצו, בהתאם למועד כניסתן לתוקף של תקנות כאמור.

לסעיף קטן (ג)

מוצע כי ההוראות בעניין צמצום האפשרות לעשות צוואה בעל פה של שכיב מרע בפני עדים ייכנסו לתוקף שנתיים מהמועד שיקבע השר בצו לפי סעיף קטן (ב), בהתאם לכניסתן לתוקף של ההוראות בעניין צוואה בהקלטה חזותית, כדי לאפשר הטמעה יעילה של ההוראות.

סעיף 47 בדומה להוראת המעבר שבחוק הירושה הקיים, מוצע כי על ירושתו של אדם שנפטר לפני תחילת החוק המוצע יחול הדין שהיה קיים בעת הפטירה. הוראה זו נועדה להבטיח כי שינוי הדין, אם קיים, בחוק המוצע לא ישפיע על ההסתמכות שהייתה למוריש על הדין שחל במועד פטירתו.

עם זאת, כאשר ערך המצווה צוואה לפני תחילת החוק המוצע, אך נפטר לאחריה, מוצעות הוראות מקילות – הצוואה תהיה תקפה מבחינת צורה ותוכן אם הייתה תקפה כאמור לפי חוק הירושה ערב תחילת החוק המוצע. הוראה זו באה להבטיח שלא ייפגעו זכויות של מצווה שהסתמך על הדין שחל בעת עריכת הצוואה.

135 (שבעניינם חלה החזקה לעניין מקום מושבו של הנציג) גם ממנה שייפוי כוח מתמשך נכנס לתוקף בעניינו לפי סעיף 32 לחוק האמור.

סעיף 45 מוצע למחוק את פסקה (3) בסעיף 16 לחוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981, מאחר שסעיף 16 לחוק הירושה בוטל ובוטלה ההבחנה בין זכויות ירושה של ילד טבעי וילד מאומץ, ואין עוד צורך בהפניה לדין המיוחד (ראו גם דברי ההסבר לביטול סעיף 16 לחוק וכן להגדרה "קרוב").

סעיף 46 לסעיף קטן (א)

מוצע לקבוע כי החוק המוצע ייכנס לתוקף רק שנה לאחר מועד פרסומו. זאת במטרה לאפשר לציבור להיערך לקראת כניסתו של החוק החדש לתוקף.

לסעיף קטן (ב)

מוצע כי תחילתן של ההוראות המוצעות בסעיפים 18, 20 ו-21 לחוק המוצע בעניין צוואה בהקלטה חזותית, לנוכח החדשנות שבהכרה בצוואה מסוג זה, תהיה מותנית בהתקנת תקנות שיתייחסו להיבטים הביצועיים של אפשרות זו כדי לאפשר הערכות מתאימה להכרה בצוואה בהקלטה חזותית, לדוגמה אפשרות של תמלול, הפקדת קובץ וידאו והוראות משלימות מפורטות נוספות. לשם יצירת ודאות באשר למועד כניסתן של תקנות כאמור

⁶ ס"ח התשמ"א, עמ' 293, התשע"ח, עמ' 743.

